

LATVIJAS PILSONISKĀS SABIEDRĪBAS MONITORINGA UN PILSONISKĀS TĒLPAS ZIŅOJUMS

2024

Līdzfinansē
Eiropas Savienība

SATURS

INFORMĀCIJA PAR ZIŅOJUMU	3
ZIŅOJUMĀ IZMANTOTO SAĪSINĀJUMU TERMINI UN SKAIDROJUMI	4
PRIEKŠVārds	5
IEVADS.....	6
KOPSAVILKUMS VĒRTĒJUMIEM.....	8
PILSONISKĀS TĒLPAS JOMU ANALĪZE	11
Biedrošanās brīvība.....	11
Pulcēšanās brīvība	15
Vārda brīvība.....	16
Finansējums pilsoniskajai sabiedrībai.....	18
Pilsoniskais dialogs un tiesības uz līdzdalību lēmumu pieņemšanā	25
Pilsoniskās sabiedrības kapacitāte un noturība.....	31
Pilsoniskās sabiedrības publiskais tēls	34
SECINĀJUMI	38
REKOMENDĀCIJAS	44
METODOLOĢIJA.....	46
DATU IEVĀKŠANA	46
DATU ANALĪZE – PILSONISKĀS TĒLPAS JOMU VĒRTĒŠANA	47
ZIŅOJUMU SAGATAVOŠANAS PROCESS.....	47
PIELIKUMS Nr.1: publiskās aptaujas jautājumu piemēri	49
PIELIKUMS Nr.2: LPA pētnieku un PSO ekspertu vērtējumu indikatori katrā no 7 pilsoniskās telpas jomām.....	51

INFORMĀCIJA PAR ZIŅOJUMU

LĪMEŅRĀDIS – PILSONISKĀS SABIEDRĪBAS MONITORINGS

Līmeņrādis ir Latvijas pilsoniskās sabiedrības monitoringa un pilsoniskās telpas ziņojums, ar kura palīdzību Latvijas Pilsoniskā alianse no 2024. gada īsteno ikgadēju regulāru pilsoniskās sabiedrības organizāciju darbības vides uzraudzību un novērtējumu. Līmeņrādis ir balstīts starptautiskos monitoringa standartos un mēra pilsonisko telpu septiņās galvenajās jomās: **biedrošanās brīvība, pulcēšanās brīvība, vārda brīvība, piekļuve finansējumam, tiesības piedalīties lēmumu pieņemšanā, pilsoniskās sabiedrības organizāciju noturība un kapacitāte, kā arī pilsoniskās sabiedrības publiskais tēls.** Pilsoniskās sabiedrības monitoringā tiek vērtēts gan pilsoniskās telpas tiesiskais regulējums, gan tā praktiskā īstenošana.

2024. gada Līmeņrāža ziņojuma izstrādes laikā pilsoniskās telpas mērījumi tika veikti, izmantojot kvalitatīvas un kvantitatīvas pētniecības metodes. Tā veidošanā izmantotie dati no dažādiem avotiem - ieinteresēto pušu tiešsaistes aptaujas rezultāti, pilsoniskās sabiedrības ekspertu fokusgrupas diskusija, pilsonisko sabiedrību raksturojoši dati, kas iegūti no valsts iestādēm.

Izmantojot Līmeņrāža ziņojuma rezultātus, izstrādāti secinājumi un rekomendācijas uzlabojumiem dažādām iesaistītajām pusēm. Iegūtie dati tiks izmantoti arī, lai izstrādātu ieteikumus un veiktu pierādījumos balstītas interešu pārstāvības aktivitātes, kuru mērķis ir radīt labvēlīgāku tiesisko un sociālo vidi pilsoniskās sabiedrības attīstībai.

Autori: Kristīne Zonberga, Līna Austra Putāne

Eksperti: Regita Zeiļa, Latvijas Sociālās uzņēmējdarbības asociācijas direktore, Inese Vaivare, Latvijas Platformas attīstības sadarbībai direktore, Maija Jankovska, Kurzemes NVO centra valdes priekšsēdētāja, Zane Seredina, Latvijas Lauku foruma direktora p.i., Lolita Čīgāne, Eiropas Kustības Latvijā viceprezidente, Dāniels Liecis, Kluba "Māja" - jaunatne vienotai Eiropai prezidents, Linda Jākobsone-Gavala, Gribu palīdzēt bēgļiem pārstāve, Āris Ādleris, Alianses Pārnozāriskai Ilgtspējīgai attīstībai prezidents, Zane Ločmele, Krāslavas rajona partnerības administratīvā vadītāja, Ance Mākalna, Latvijas Pilsoniskās alianse politikas koordinatore.

Ziņojums sagatavots projektā "European Civic Micro-Grants 2024", ko finansē Eiropas Savienība. Izteiktie viedokļi atspoguļo tikai Latvijas Pilsoniskās alianse pozīciju.

ZIŅOJUMĀ IZMANTOTO SAĪSINĀJUMU TERMINI UN SKAIDROJUMI

ANM	Atvесеlоšanās un noturības mehānisms
BN	biedrības un nodibinājumi
CFLA	Centrālā finanšu un līgumu aģentūra
CSP	Centrālā statistikas pārvalde
EEZ	Eiropas ekonomiskā zona
EK	Eiropas Komisija
EP	Eiropas Parlaments
FM	Finanšu ministrija
IIN	Iedzīvotāju ienākumu nodoklis
KNAB	Korupcijas novēršanas un apkarošanas birojs
Latvija 2030	Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģija līdz 2030. gadam
LAPAS	Latvijas Platforma attīstības sadarbībai
Memoranda padome	Nevalstisko organizāciju un Ministru kabineta sadarbības memoranda īstenošanas padome
MI	Mākslīgais intelekts
NAP (2027)	Nacionālās attīstības plāns 2021. – 2027.
NVO	Nevalstiskā organizācija
PSO	Pilsoniskās sabiedrības organizācija
PVN	Pievienotās vērtības nodoklis
SIF	Sabiedrības integrācijas fonds
SLO	sabiedriskā labuma organizācija
TAP	Tiesību aktu projektu publiskais portāls
UIN	Uzņēmumu ienākuma nodoklis
UR	Uzņēmumu reģistrs
VID	Valsts ieņēmumu dienests
VRP	Valdības rīcības plāns
VSAOI	Valsts sociālās apdrošināšanas obligātās iemaksas

PRIEKŠVārds

Ziņojums piedāvā Latvijas pilsoniskās telpas novērtējumu, balstoties uz jaunizstrādātu monitoringa sistēmu, kas ietver septiņas galvenās jomas: biedrošanās brīvība, pulcēšanās brīvība, vārda brīvība, piekļuve finansējumam, tiesības piedalīties lēmumu pieņemšanā, pilsoniskās sabiedrības organizāciju noturība un kapacitāte, kā arī pilsoniskās sabiedrības publiskais tēls. Novērtējums veikts, lai noteiktu izmaiņas Latvijas pilsoniskajā telpā 2024. gadā un izvērtētu, vai šī gada laikā attiecībā uz pilsoniskās telpas attīstību ir notikušas pozitīvas pārmaiņas (no 4 līdz 7 ballēm), negatīvas pārmaiņas (no 1 līdz 4 ballēm) vai situācija palikusi nemainīga (4 balles).

Rezultāti liecina, ka gan kopējais vērtējums, gan arī vērtējumi vairākumā jomu 2024. gadā ir ap 4 ballēm, kas liecina, ka nozīmīgas izmaiņas pilsoniskajā telpā 2024. gadā nav novērotas. Šāds vērtējums ir izskaidrojams arī ar to, ka šis ir pirmais gads, kad tiek veikts šāds pilsoniskās telpas pētījums Latvijā, un iegūtie rezultāti kalpos kā bāzes vērtējums turpmākajiem gadiem. Turpmāk būs iespēja veikt mērījumus, salīdzinot pilsoniskās telpas izmaiņas ar datiem un ekspertu vērtējumiem par situāciju iepriekšējos gados, lai detalizētāk novērtētu progresu vai regresu.

Vienlaikus ziņojuma rezultāti atklāj vairākas nozīmīgas tendences. **Pulcēšanās brīvības** jomā vērojams stabils tiesiskais regulējums, taču tajā iekļautie nosacījumi publisku pasākumu rīkošanu iedzīvotājiem, iedzīvotāju grupām vai biedrībām un nodibinājumiem padara praktiski un finansiāli sarežģītu. Savukārt **biedrošanās brīvības jomā** ir stājušies spēkā atsevišķi grozījumi likumos, kas veicina organizāciju darbības efektivitāti, vienlaikus pastāv bažas par iniciatīvām, kas varētu ierobežot organizāciju neatkarību vai pasliktināt to **publisko tēlu**, to vidū jāpiemin Eiropas Komisijas iniciatīva, ko BN pielīdzina “ārvalstu aģentu” ietvaram.

Īpaši jāizceļ **finansējuma pieejamības** joma, kur vērojama lejupslīde – vairāk nekā puse programmas “NVO fonds” projektu pieteikumu tiek noraidīti nepietiekama finansējuma dēļ, tāpat inflācija palielina organizāciju darbības izmaksas. Tas būtiski ietekmē nevalstisko organizāciju spēju darboties un piesaistīt resursus to mērķu īstenošanai, kas savukārt negatīvi ietekmē BN **kapacitāti un noturību**. **Vārda brīvības** jomā, lai arī tiesiskā vide saglabājas nemainīga, sabiedrībā vērojams pašcenzūras pieaugums, tāpat nepietiekams atbalsts reģionālo mediju darbam ziņojumā vērtēts negatīvi, jo tas ierobežo iespējas paust viedokli un veicina informatīvās telpas polarizāciju.

Svarīgi uzsvērt, ka vairākās jomās 2024. gadā tika veiktas nozīmīgas izmaiņas, kas pozitīvi ietekmē normatīvo vidi, tai skaitā attiecībā uz **sabiedrības līdzdalību un pilsonisko dialogu**. Tomēr praksē šo izmaiņu iedarbība vēl nav pilnībā novērojama, jo likumdošanas ieviešana prasa ilgāku laiku. Šis kontrasts starp tiesisko ietvaru un praktisko realitāti ir viena no atziņām, kas izceļ nepieciešamību pēc sistemātiskas pilsoniskās sabiedrības monitoringa turpināšanas.

Ceram, ka šī pētījuma rezultāti ne tikai veicinās izpratni par Latvijas pilsoniskās telpas stāvokli, bet arī kalpos kā rīks pilsoniskās sabiedrības stiprināšanai un attīstībai.

IEVADS

Latvijas demokrātija skaitļos: Iedzīvotāju skaits: 1 871 882 (2024. gada 1. janvāris)¹ | BN skaits: 26 370 (2024. gada 1. janvāris)² | BN uz 10 000 iedzīvotāju: 14,09 | BN reģistrācijas maksa: 11,38 EUR³ | CIVICUS Civic space watch 2023: 89/100 (atvērta demokrātija)⁴ | Demokrātijas indekss 2023: 7,38 (nepilnīga demokrātija/ 37. vieta no 137 valstīm)⁵ | Pasaules preses brīvības indekss 2024: 82,9 (12. vieta no 180 valstīm)⁶ | PSO ilgtspējības indekss 2024. gadā Latvija klasificēta kā augstāko rādītāju valsts visās kategorijās⁷ |

Līdz ar pilsoniskās sabiedrības organizāciju (PSO) ilgtspējības indeksa pētījuma (*angļu valodā - Civil Society Organization Sustainability Index*)⁸ datu apkopošanas pārtraukšanu Latvijā 2021. gadā, vairākus gadus Latvijā netika veikts regulārs un visaptverošs pilsoniskās telpas monitorings. Tādēļ ikgadējā pilsoniskās sabiedrības monitoringa un Līmeņrāža ziņojuma mērķis ir izveidot sistēmu, kas regulāri uzraudzīs PSO darbības vidi. Balstoties uz starptautiskiem pilsoniskās telpas monitoringa izveides standartiem, Līmeņrāža ziņojumā analizēta pilsoniskās sabiedrības darbības vide septiņās pilsoniskās telpas galvenajās jomās: biedrošanās brīvība, pulcēšanās brīvība, vārda brīvība, piekļuve finansējumam, tiesības piedalīties lēmumu pieņemšanā, pilsoniskās sabiedrības organizāciju noturība un kapacitāte, kā arī pilsoniskās sabiedrības publiskais tēls.

Līmeņrāža ziņojuma izstrādes laikā pilsoniskās telpas mērījumi tika veikti, izmantojot kvalitatīvas un kvantitatīvas pētniecības metodes. Izmantotie dati tika ievākti no dažādiem avotiem - ieinteresēto pušu tiešsaistes aptaujas rezultāti, pilsoniskās sabiedrības ekspertu fokusgrupas diskusija, kā arī pilsonisko sabiedrību raksturojoši dati, kas iegūti no valsts iestādēm. **Visi ievāktie dati tika analizēti, lai katrā no analizētajām pilsoniskās telpas jomām veiktu novērtējumu skalā no 1 līdz 7, kur katrs vērtējums atspoguļo pārmaiņas attiecīgajā jomā 2024. gadā.** Skaitlis 4 simbolizē neitrālu stāvokli, kas norāda, ka situācija pēdējā gada laikā nav būtiski mainījusies – nav novērota ne uzlabošanās, ne pasliktināšanās. Vērtējums zem 4 liecina par situācijas pasliktināšanos, kur 1 apzīmē lejupslīdi uz pilsoniskajai sabiedrībai ārkārtīgi nelabvēlīgu stāvokli, kas raksturīgs autoritārai videi. Savukārt vērtējums virs 4 norāda

¹ Iedzīvotāju skaits un tā izmaiņas: <https://stat.gov.lv/lv/statistikas-temas/iedzivotaji/iedzivotaju-skaits/247-iedzivotaju-skaits-un-ta-izmainas?themeCode=IR>

² Valsts ieņēmumu dienesta sniegtie dati

³ Biedrības reģistrācija: <https://www.ur.gov.lv/lv/registre/organizaciju/biedriba/dibinasana/registracija-uznemumu-registra/apmaks-nodevas/>

⁴ CIVICUS Monitor: <https://monitor.civicus.org/>

⁵ Democracy Index: <https://www.eiu.com/n/democracy-index-conflict-and-polarisation-drive-a-new-low-for-global-democracy/>

⁶ World Press Freedom Index: <https://rsf.org/en/index>

⁷ USAID Pilsoniskās sabiedrības organizāciju ilgtspējības indekss [Microsoft Word - CSOSI Analysis of CSO Sustainability Trends v2.docx \(fhi360.org\)](#)

⁸ Pilsoniskās sabiedrības organizāciju ilgtspējības ziņojumā aprakstīti sasniegumi un izaicinājumi dažādos pasaules reģionos septiņās dimensijās, kas ietekmē pilsoniskās sabiedrības sektora ilgtspēju: tiesiskā vide, organizatoriskā kapacitāte, finansiālā dzīvotspēja, interešu aizstāvība, pakalpojumu sniegšana, nozares infrastruktūra un publiskais tēls.

uz situācijas uzlabošanas, kur 7 raksturo pilsoniskajai sabiedrībai izcili labvēlīgu vidi, kas tuva ideālai demokrātijai (pilnu metodoloģijas aprakstu skat. ziņojuma 46. lpp.).

Ziņojuma rezultātu sadaļa strukturēta septiņās daļās, katrai no tām aptverot vienu no pilsoniskās telpas jomām. Katra sadaļa sākas ar konteksta apskatu par esošo situāciju Latvijā attiecīgajā tēmā, pārskatu par galvenajiem jomas normatīvajiem aktiem, tiesisko regulējumu un to praktisko piemērošanu. Ziņojuma noslēgumā ir izklāstīti secinājumi un izmantotā metodoloģija.

KOPSAVILKUMS VĒRTĒJUMIEM

Novērtējums veikts, lai noteiktu izmaiņas 2024. gadā, lai izvērtētu, vai šī gada laikā ir notikušas pozitīvas pārmaiņas (novērtējums no 4 līdz 7 ballēm), negatīvas pārmaiņas (novērtējums no 1 līdz 4 ballēm) vai situācija palikusi nemainīga (4 balles).

Vērtējums	1	2	3	4	5	6	7
Paskaidrojums	Kritiskas izmaiņas uz sliktu pusi: Situācija ir būtiski pasliktinājusies, norādot uz dramatisku lejupslīdi, kas raksturīga autoritāras vides veidošanai.	Izteikti negatīvas izmaiņas: Novērojama ievērojama situācijas pasliktināšanās, kas būtiski apgrūtina pilsoniskās sabiedrības darbību.	Mēreni negatīvas izmaiņas: Situācija pasliktinājusies, taču negatīvās izmaiņas ir salīdzinoši pakāpeniskas un mazāk izteiktas.	Nav novērotas izmaiņas: Situācija saglabājas stabila bez būtiskām uzlabojumiem vai pasliktinājumiem pēdējā gada laikā.	Mēreni pozitīvas izmaiņas: Situācija uzlabojas, norādot uz pozitīvām tendencēm pilsoniskās sabiedrības darbības vidē.	Izteikti pozitīvas izmaiņas: Novērojama ievērojama situācijas uzlabošanās, veicinot lielāku atbalstu un autonomiju pilsoniskajai sabiedrībai.	Izcili pozitīvas izmaiņas: Situācija būtiski uzlabojusies, sasniedzot gandrīz ideālu pilsoniskās sabiedrības darbības vidi un demokrātiju.

Kopējais pilsoniskās telpas vērtējums 2024. gadā: 3,8 balles, kas liecina, ka būtiskas izmaiņas pilsoniskajā telpā Latvijā nav novērojamas, taču tajā pašā laikā novērojama neliela lejupslīde.

Biedrošanās brīvība – būtiskas izmaiņas 2024. gadā nav novērojamas.

Biedrošanās brīvība ir cilvēka pamattiesība apvienoties vai piedalīties organizācijās, grupās vai asociācijās, lai sasniegtu kopīgus mērķus vai interešu aizstāvību.

Biedrošanās brīvības vērtējums ir 3,9 balles, kas nozīmē, ka būtiskas izmaiņas nav notikušas, taču PSO darbības vidē 2024. gadā novērojama neliela lejupslīde salīdzinājumā ar iepriekšējo gadu. Vienlaicīgi pamanāmas arī pozitīvas tendences. Piemēram, ir grozīti Biedrību un nodibinājumu likumi, kas atvieglo organizāciju ikdienas darbību un dod iespēju organizācijām darboties efektīvāk un taupīgāk. Tikmēr stagnē SLO likumprojekta grozījumi un ES līmeņa “ārvalstu aģentu” regulējums radījis bažas PSO sektorā par biedrošanās brīvības ierobežošanu.

Pulcēšanās brīvība – novērojamas nelielas pozitīvas izmaiņas.

Pulcēšanās brīvība ir cilvēka pamattiesība brīvi organizēt un piedalīties miermīlīgās sapulcēs, demonstrācijās, mītiņos vai citās publiskās aktivitātēs, lai izteiktu viedokļus, aizstāvētu intereses vai paustu neapmierinātību.

Pulcēšanās brīvība Latvijā 2024. gadā nav piedzīvojusi būtiskas izmaiņas, lai gan ir vērojamas pozitīvas tendences, ko atspoguļo vērtējums 4,2 balles. Jānorāda, ka pieteikumu skaits piketiņiem, gājieniem un sapulcēm ir samazinājies. Vienlaikus pozitīvi novērtējama Rīgas pašvaldības iniciatīva veidot kopienu centrus, kas veicina vietējo kopienu aktivitātes.

Vārda brīvība – novērojama neliela lejupslīde.

Vārda brīvība ir tiesības brīvi izteikt savas domas un uzskatus bez bailēm no represijām, cenzūras vai diskriminācijas, vienlaikus ievērojot ierobežojumus, kas nodrošina sabiedrisko kārtību un cilvēktiesību aizsardzību.

Vārda brīvības tiesiskā vide 2024. gadā nav būtiski mainījusies, taču rezultāti liecina par nelielu lejupslīdi – šī pilsoniskās telpas joma ieguvusi 3,7 balles. Sabiedrība arvien biežāk saskaras ar pašcenzūru un augošu spriedzi, izsakot nepopulārus viedokļus. Negatīvi vērtējama arī vairāku reģionālo mediju slēgšana saistībā ar resursu trūkumu.

Piekļuve finansējumam – novērojamas negatīvas pārmaiņas.

Piekļuve finansējumam attiecas uz tiesībām un iespējām, ko BN izmanto, lai piekļūtu dažādiem finansējuma avotiem, nodrošinot ilgtspējīgu atbalstu no valsts, privātā sektora, ārvalstu fondiem u.c. ieņēmumu avotiem.

Piekļuve finansējumam saņēmusi 3,4 balles, kas norāda uz lejupslīdi un situācijas pasliktināšanos. Finansējuma piekļuves jomā ievērojama pasliktināšanās, salīdzinājumā ar iepriekšējo gadu. Līdz ar Aktīvo iedzīvotāju fonda darba beigām un inflāciju arvien mazāk organizāciju uzrāda finanšu aktivitāti. Ievērojama arvien lielāka BN konkurence uz valsts budžeta programmas "NVO fonds" līdzekļiem, kur vairāk nekā puse projektu pieteikumu tiek noraidīti nepietiekamā finansējuma dēļ. Finansējuma pieejamības trūkums rada nopietnas problēmas organizāciju darbībai, īpaši ņemot vērā ierobežotās iespējas piesaistīt jaunu darbaspēku. Negatīvi vērtējama FM iecere aplikt BN ar UIN.

Tiesības piedalīties lēmumu pieņemšanā – novērojamas nelielas negatīvas pārmaiņas.

Tiesības piedalīties lēmumu pieņemšanā tiek definētas kā tiesiskās iespējas un mehānismi, kas nodrošina PSO piedalīšanos politikas plānošanā, īstenošanā, uzraudzībā un novērtēšanā, kā arī iekļaušanu konsultācijās un sabiedriskajās apspriešanās.

Šī pilsoniskās telpas joma saņēmusi 3,7 balles, kas norāda par nelielām negatīvām pārmaiņām. Lai gan 2024. gadā tika veikti uzlabojumi pilsoniskā dialoga tiesiskajā regulējumā, ir saglabājušies izaicinājumi ar politisko apņemšanos īstenošanu praksē. Nevalstisko organizāciju un Ministru kabineta sadarbības memoranda īstenošanas padome turpina būt centrālā pilsoniskā dialoga platforma, taču plānotais jaunais darbības modelis nav pilnībā ieviests, kas kavē nozīmīgas pārmaiņas pilsoniskā dialoga attīstībā. Saeima apstiprināja jauno deklarāciju par pilsoniskās sabiedrības attīstību Latvijā, taču neatbalstīja jauno Sabiedrības līdzdalības noteikumu piemērošanu Saeimas līmenī. PSO pārstāvji joprojām ziņo, ka pilsoniskais dialogs nereti mēdz būt drīzāk demonstratīvs nekā jēgpilns.

Noturība un kapacitāte – nav novērojamas būtiskas izmaiņas.

Noturība un kapacitāte attiecas uz BN spēju efektīvi darboties un pielāgoties mainīgajiem apstākļiem, ilgtspējīgi nodrošinot savu darbību, pārvaldību un mērķu sasniegšanu.

Noturības un kapacitātes jomas vērtējums ir 4,0 balles, kas norāda, ka situācija pēdējā gada laikā nav būtiski mainījies – nav novērota ne uzlabošanās, ne pasliktināšanās. Pilsoniskās sabiedrības organizāciju noturībspēja un kapacitāte ir uzlabojusies, jo tās labāk apzinās savu lomu un aktīvi piedalās sabiedrības noturības jautājumos, taču nav būtisku izmaiņu tiesiskajā regulējumā. Pašorganizēšanās un noturībspējas nozīme nostiprināta VRP. Gada laikā BN ir bijusi iespēja piedalīties dažādās kapacitātes celšanas mācībās.

Organizāciju publiskais tēls – novērojama neliela lejupslīde.

Publiskais tēls ir sabiedrības, plašsaziņas līdzekļu, publiskās pārvaldes un privātā sektora kopējā uztvere un attieksme pret BN darbību, kā arī tas, kā pašas organizācijas prezentē savu misiju, vērtības un aktivitātes.

Šī pilsoniskās telpas joma ieguvusi 3,7 balles, kas liecina par nelielu lejupslīdi. 2024. gada laikā notikuši vairāki PSO sektora publisko tēlu uzlabojoši pasākumi, piemēram, Saeimas komisiju atvērto durvju diena Starptautiskajā NVO dienā. Tomēr vienlaicīgi tiek organizētas arī dažādas nomelnošanas kampaņas PSO un aktīvistiem, kas ievērojami kaitē BN publiskajam tēlam.

PILSONISKĀS TELPAS JOMU ANALĪZE

Biedrošanās brīvība

Biedrošanās brīvība ir cilvēka pamattiesība apvienoties vai piedalīties organizācijās, grupās vai asociācijās, lai sasniegtu kopīgus mērķus vai interešu aizstāvību.

Konteksts

Vairāk nekā 30 gadu laikā kopš Baltijas valstu neatkarības atjaunošanas Latvija ir izveidojusi stabilu demokrātisku valsti un priekšnoteikumus aktīvai pilsoniskajai darbībai. Tomēr, lai Latvijā pastāvētu stabila, demokrātiskās vērtībās balstīta un organizēties spējīga pilsoniskā sabiedrība un kvalitatīva sabiedrības līdzdalība, ir nepieciešams veikt virkni uzlabojumu mērķtiecīgam atbalstam pilsoniskās sabiedrības attīstībai. Būtiska sistemātiska problēma ir saistīta ar to, ka Latvijā nav noteikta viena valsts pārvaldes institūcija, kas būtu atbildīga par pilsoniskās sabiedrības un demokrātijas darbību un attīstību. Līdz ar Īpašu uzdevumu ministra sabiedrības integrācijas lietas sekretariāta likvidēšanu 2009. gadā, šobrīd pilsoniskās sabiedrības jautājumi fragmentāri tiek skatīti Kultūras ministrijā no integrācijas politikas, Finanšu ministrijā no nodokļu iekasējamības, Valsts kancelejā no sabiedrības līdzdalības ievērošanas ministriju līmenī un Aizsardzības ministrijā no nacionālās drošības aspektiem. Vienlaicīgi Tieslietu ministrija ir Biedrību un nodibinājumu likuma izstrādātāja, Ministru kabinets ir 2005. gadā pieņemtā Nevalstisko organizāciju un Ministru kabineta sadarbības memoranda īstenotājs, savukārt Saeima 2006. gadā pieņemtās Deklarācijas par pilsoniskās sabiedrības attīstību un sadarbību ar nevalstiskajām organizācijām īstenotāja. Taču neviena no šīm institūcijām netur kopēju atbildību par pilsoniskās sabiedrības stiprināšanu un attīstību, un jomas horizontālajiem jautājumiem.

Par pozitīvu žestu tika uzskatīts Valsts prezidenta Egila Levita (2019.-2023.) un Ministru prezidenta Artura Krišjāņa Kariņa (2019.-2023.) izveidotie padomnieku amati, kuru kompetencē bija pārraudzīt un veicināt sadarbību un komunikāciju ar pilsonisko sabiedrību un organizācijām. Taču 2023. gadā ievēlētais Valsts prezidents Edgars Rinkēvičs, kā arī Ministru prezidente Evika Siliņa (kopš 2023. gada) savos birojos neiekļāva padomniekus, kas būtu atbildīgi par sadarbību ar BN sektoru un pilsoniskās sabiedrības stiprināšanu arī pēc pilsoniskās sabiedrības pārstāvju aicinājuma. Vienlaikus jānorāda, ka kultūras ministre Agnese Lāce 2024. gada rudenī savā birojā iekļāva ārštata padomnieci sadarbībai ar nevalstiskajām organizācijām⁹.

Nozīmīgākie BN un PSO darbību regulējošie tiesību akti ir Biedrību un nodibinājumu likums un Sabiedriskā labuma organizāciju likums. Saskaņā ar šiem likumiem, BN var brīvi darboties un paust viedokli, izņemot BN ir aizliegts savā darbībā vērsties pret Latvijas Republikas neatkarību, teritoriālo nedalāmību, izteikt vai izplatīt priekšlikumus par Latvijas valsts iekārtas

⁹ Kultūras ministrija. [Kultūras ministres birojā pievienojušās divas ārštata padomnieces | Kultūras ministrija \(km.gov.lv\)](https://www.km.gov.lv)

vardarbīgu grozīšanu, aicināt nepildīt likumus, ja to nepildīšana apdraud valsts drošību, sabiedrisko drošību vai kārtību, sludināt vardarbību vai terorismu, klaju nacisma, fašisma vai komunisma ideoloģiju, propagandēt karu, veikt darbības, kas vērstas uz nacionālā, etniskā, rasu, reliģiskā naida vai nesaticības izraisīšanu, slavēt vai aicināt izdarīt noziedzīgus nodarījumus¹⁰.

Viens no svarīgākajiem politikas plānošanas dokumentiem pilsoniskās sabiedrības attīstības jomā ir Saliedētas un pilsoniski aktīvas sabiedrības attīstības pamatnostādnes 2021.-2027. gadam¹¹. Pamatnostādnes nosaka prioritārās jomas, lai padarītu Latvijas iedzīvotājus zinošākus, aktīvākus un valsts attīstībā iesaistītākus, un tajās ieguldāmo darbu nākamajos septiņos gados. Pamatnostādnēs definētās prioritārās jomas ir: nacionālā identitāte un piederība, demokrātijas kultūra un iekļaujošs pilsoniskums un integrācija.

BN reģistrācijas process ir lietotājam samērā viegli saprotams, tomēr praksē BN jaundibinātāji saskaras ar notāru lūgumiem veikt vairākkārtējus labojumus iesniegtajos dokumentos, kas liecina par to, ka process ir sarežģīts, jo arī pieredzējuši BN darbinieki nevar izpildīt visas valsts prasības ar pirmo mēģinājumu. BN var UR iesniegt reģistrācijas vai reģistrēšanas dokumentus ar izmaiņām elektroniski, izmantojot drošu elektronisko parakstu, un iesniedzot dokumentus datu e-platformā. Tomēr vēl joprojām pastāv problēmas un atšķirīgi viedokļi starp BN un publisko pārvaldi attiecībā uz 2022. gadā veiktajiem grozījumiem UR likumā, kas nosaka to, ka tad, kad tiek dibināta biedrība vai nodibinājums, vai arī organizācijā mainīti valdes locekļi, UR var atteikt pierēģistrēt organizāciju vai valdi, ja potenciālajam valdes loceklim ir nenokārtoti nodokļu parādi, potenciālais valdes loceklis ir iekļauts riska personu sarakstā, ir deklarēts adresē, kas ir sociālā institūcija vai arī kādā citā adresē, kas ir iekļauta VID riska adrešu sarakstā, darbojas kādā no uzņēmumiem, kuram ir apturēta darbība, ir izslēgta no PVN maksātāju reģistra saistībā ar informācijas nesniegšanu vai negodprātīgām darbībām, nav iesniedzis visus pārskatus uzņēmumos un organizācijās, kurās potenciālais valdes loceklis darbojas. BN pārstāvji uzsver, ka šī likuma norma šķiet nesamērīga attiecībā uz BN un var ierobežot biedrošanās brīvību, īpaši situācijās, kad personu skaits, kas var kļūt par organizāciju valdes locekļiem, ir ierobežots (piemēram, attiecībā uz pacientu tiesību organizācijām).

Viena no pilsoniskās sabiedrības formālajām juridiskajām formām ir BN. 2024. gada beigās BN skaits sasniedza vairāk nekā 27 000 reģistrētas organizācijas. BN skaits ik gadu pieaug par aptuveni 3-4 % jeb 600-700 organizācijām. Tomēr jāatzīmē, ka ne visas reģistrētas organizācijas ir aktīvas un faktiski darbojas. Viens no rādītājiem, kas netieši ļauj noteikt aktīvo organizāciju skaitu, ir BN skats, kas regulāri iesniedz gada pārskatus. Dati liecina, ka 2024. gadā ap 34 % BN nav iesniegušas gada pārskatus¹².

Pilsoniskās telpas analīzes kontekstā ir svarīgi nošķirt, kādās jomās darbojas organizācijas. BN darbības jomas šobrīd iespējams identificēt vienā no diviem veidiem - atbilstoši NACE klasifikatoram vai atbilstoši darbības jomai saskaņā ar Ministru kabineta 2024. gada noteikumiem Nr. 779 "Biedrību un nodibinājumu klasificēšanas noteikumi". Tomēr neviens

¹⁰ Biedrību un nodibinājumu likuma 10. pants [Biedrību un nodibinājumu likums](#)

¹¹ [Par Saliedētas un pilsoniski aktīvas sabiedrības attīstības pamatnostādnēm 2021.–2027. gadam](#)

¹² Datu avots: Valsts ieņēmumu dienests (gada pārskatu iesniedzēju kopskaits var mainīties, organizācijām iesniedzot gada pārskatus vēlāk pēc termiņa).

no šiem veidiem nedod skaidru priekšstatu par BN darbības jomām. Tā kā darbības jomas norādīšana līdz šim nav bijusi obligāta, tikai neliela daļa organizāciju ir norādījušas konkrētu darbības jomu. Savukārt no tām organizācijām, kas ir norādījušas darbības jomu, liela daļa nespēj savu darbības jomu identificēt nevienā no klasifikatorā piedāvātajām kategorijām un atzīmē darbības jomu "Cits". Tādējādi līdz šim nav bijis iespējams iegūt droši ticamus datus par BN un PSO darbības jomām.

Pēc LPA pētnieku datiem¹³, no visām BN Latvijā, 865 organizācijas (jeb 3 %) ir identificējamās kā PSO jeb BN, kuras var tikt uzskatītas par tādām, kuru darbība tieši vai netieši ir saistīta ar pilsoniskās sabiedrības vai līdzdalības jomām¹⁴. Pārējās organizācijas (vairāk nekā 25 000) darbojas dažādās jomās - visbiežāk tās ir sporta aktivitātes un izklaides un atpūtas pasākumi, nekustamā īpašuma darbības (mājsaimniecība), izglītība.

Galvenie novērojumi 2024. gadā:

- 2024. gadā dibinātas 952 jaunas BN, bet 266 BN tika likvidētas, kopā sasniedzot 27 513 BN, saskaņā ar SIA "Lursoft" uzturētās datubāzes ziņām. Likvidēto organizāciju skaits bija mazliet mazāks nekā 2023. gadā.
- Pieņemti grozījumi Biedrību un nodibinājumu likumā¹⁵, kas nosaka, ka BN darbības jomas ierakstīšana Biedrību un nodibinājumu reģistrā turpmāk ir obligāta, kā arī pilnveidots darbības jomu klasifikators, pielāgojot to BN sektora darbības specifikai, lai organizācijas spētu "sevi atrast" jomu katalogā. Šis vērtējams kā pozitīvs pavērsiens - bez visaptverošiem un pilnīgiem datiem nav iespējams analizēt pilsoniskās sabiedrības organizācijas, to darbības jomas, kā arī finanšu un citus rādītājus, tai skaitā attīstības tendences. Līdzīgi – neprecīza datu bāze, kurā tiek uzturētas arī neaktīvas jeb vairs neeksistējošas organizācijas, rada maldīgu priekšstatu par biedrību un nodibinājumu sektoru.
- Pieņemtie grozījumi Biedrību un nodibinājumu likumā arī paredz likvidācijas procedūras atvieglošanu un ļauj Uzņēmumu reģistram un Valsts ieņēmumu dienestam izslēgt no reģistra neaktīvās organizācijas. Tas būtiski risina problēmu, ka valsts uzturētajos reģistros ir liels to organizāciju īpatsvars, kuras ilgstoši nav aktīvas.
- Tāpat grozījumi Biedrību un nodibinājumu likumā arī atļauj rīkot attālinātas sēdes un elektronisku balsošanu tajās, kas ir pašsaprotama mūsdienu forma, kādā darbojas arī BN.
- Eiropas Komisija 2023. gada beigās nāca klajā ar priekšlikumu direktīvai, kas regulētu trešo valstu vārdā veiktas interešu pārstāvības pārredzamību, kas, PSO ieskatā, pēc būtības līdzinās tā saucamajam "ārvalstu aģentu" regulējumam. 2024. gadā PSO Latvijā un kopumā Eiropas Savienībā puda bažas un rīkoja kampaņas, kā arī koordinētas interešu pārstāvības aktivitātes par Direktīvas saturu, norādot uz tās iespējamo negatīvo ietekmi uz pamattiesībām un risku veicināt organizāciju

¹³ Pilsoniskās sabiedrības organizāciju sektors Latvijā (2024): https://nvo.lv/uploads/psu_sektors_latvija_versija_29.pdf

¹⁴ PSO atlasē metodoloģija atrodama LPA pētījumā https://nvo.lv/uploads/psu_sektors_latvija_versija_29.pdf

¹⁵ Biedrību un nodibinājumu likums. Grozījumi spēkā no 01.07.2024. [Biedrību un nodibinājumu likums \(likumi.lv\)](https://likumi.lv)

stigmatizāciju un nomelnošanas kampaņas. Ar direktīvas analīzi, ko sagatavoja *European Civic Forum*, var iepazīties LPA tīmekļa vietnē¹⁶. 2024. gada nogalē, pēc ilgstošām konsultācijām, Latvijas PSO panāca vienošanos ar lēmumu pieņēmējiem par Latvijas nacionālo pozīciju, iekļaujot tajā BN paustās bažas un aicinājumu EK veikt direktīvas pārvērtējumu un redakcionālus labojumus, lai novērstu biedrošanās brīvības riskus.

- 2024. gadā Finanšu ministrija joprojām nav pabeigusi darbu pie SLO likumprojekta, pie kura darbs sākās jau 2018. gadā, un likumprojekta virzība 2024. gada izskaņā apturēta. SLO likumprojekts arī nav saskaņots ar BN sektoru. Jāatgādina, ka 2019. gadā FM izstrādāja koncepcijas dokumenta projektu, kurā bija paredzētas būtiskas izmaiņas tiesiskajā regulējumā, kas reglamentē SLO, kā arī tika paredzēta BN, sociālo uzņēmumu, valsts kapitālsabiedrību tiesiskā regulējuma pārskatīšana. Līdz 2024. gada beigām SLO likumprojekts joprojām nav iesniegts izskatīšanai Ministru kabinetā pirms iesniegšanas Saeimā. Kavēšanās iemesli ir vairāki – FM fragmentāra iesaistīšanās un nespēja saskaņot likumprojektu ar BN, kuras uztur iebildumus. Piemēram, BN uzskata, ka SLO visai organizācijas darbībai ir jābūt vērstai uz sabiedrisko labumu, nevis atsevišķai organizācijas rīcībai, kā arī BN iestājas par samērīgiem ieguvumiem, pienākumiem un administratīvo slogu SLO statusu ieguvušām organizācijām. 2024. gada 27. novembra Nevalstisko organizāciju un Ministru kabineta sadarbības memoranda īstenošanas padomes sanāksmē, kurā piedalījās arī FM, tika nolemts uz laiku apturēt SLO likumprojekta tālāku virzību. Tāpat tika lemts, ka Tieslietu ministrija līdz 2025. gada 1. jūnijam izstrādās risinājumus, lai tās BN, kuri ir neiederīgi šajā sektorā, rastu piemērotāku juridisko statusu. Citiem vārdiem sakot, nepieciešams identificēt tās organizācijas, kuru darbība neatbilst BN būtībai, un kuras izmanto BN juridisko formu, tai skaitā nodokļu optimizēšanai, līdz ar to, kurām būtu jāmaina juridiskā forma, kura pēc būtības būtu piemērojama konkrētajām organizācijām. BN klasifikāciju problemātika sīki aprakstīta Sabiedriskā politikas centra PROVIDUS 2021. gada pētījumā¹⁷.
- Latvijā un citur ES 2024. gadā norisinājās darbs pie Latvijas nacionālās pozīcijas par Eiropas Komisijas 2023. gada 5. septembra priekšlikumu Eiropas Parlamenta un Padomes direktīvai par Eiropas pārrobežu asociācijām. Pārrobežu asociāciju direktīvas mērķi ir juridisko un administratīvo šķēršļu likvidēšana bezpeļņas organizācijām, kuras darbojas vai vēlas paplašināt savu darbību vairāk nekā vienā ES dalībvalstī, tādējādi atvieglojot to aktivitātes un darbību un stiprinot ES demokrātisko telpu. PSO kopumā atbalsta un atzinīgi vērtē Eiropas pārrobežu asociāciju regulējuma izveidi, taču vienlaicīgi norāda arī uz iespējamajām problēmām sakarā ar ES dalībvalstu dažādo juridisko tvērumu salāgošanu vienotas pieejas izveidei.
- Kā biedrošanās brīvības ierobežojums uzskatāma arī 2024. gada FM iniciatīva BN piemērot UIN. FM piedāvātais modelis nozīmētu to, ka arī mazām biedrībām un nodibinājumiem būtu jākārtoto grāmatvedība divkārtšā ieraksta sistēmā, lai atspoguļotu

¹⁶ [demokratijas aizsardzības pakotnes analize.pdf](#)

¹⁷Domnīca "Providus". (2021). Pētījums par pilsoniskās sabiedrības organizāciju sektoru Latvijā 2020-2024: Latvijas biedrību un nodibinājumu klasifikācijas problēmas un risinājumi. [nvo_petijums_2021.pdf](#)

izdevumus un ieņēmumus. Tas varētu būt nepacejams administratīvais slogs daļai organizāciju un negatīvi ietekmēt sektora darbību kopumā.

- Saliedētas un pilsoniski aktīvas sabiedrības attīstības pamatnostādņem tiek izveidoti to ieviešanas plāni, 2024. gada 17. decembrī Ministru kabinets apstiprināja "Saliedētas un pilsoniski aktīvas sabiedrības attīstības plānu 2024.–2027. gadam"¹⁸.
- 2024. gada pavasarī LPA kopā ar citām BN iebilda SIF Padomes lēmumam attiecībā uz nevalstisko organizāciju pārstāvju SIF Padomē apstiprināšanu un argumentāciju šī lēmuma pieņemšanai – pamatā atsevišķu BN pārstāvju politiskā piederība. Vēlāk, pēc tikšanās ar SIF Padomi un organizācijām, kas piedalījās konkursā uz SIF Padomes locekļu vietām, tika apstiprināts jaunais Padomes sastāvs.

Pulcēšanās brīvība

Pulcēšanās brīvība ir cilvēka pamattiesība brīvi organizēt un piedalīties miermīlīgās sapulcēs, demonstrācijās, mītiņos vai citās publiskās aktivitātēs, lai izteiktu viedokļus, aizstāvētu intereses vai paustu neapmierinātību.

Konteksts

Latvijas Republikas Satversme atzīst un aizsargā pamattiesības. Satversmes Cilvēka pamattiesību nodaļa garantē vairākas brīvības, tostarp biedrošanās un pulcēšanās brīvību, kā arī piketu brīvību.

Pulcēšanās brīvības kontekstā Latvijā publisko pasākumu, piketu, gājienu un sapulču organizēšanai ir noteikta skaidra un reglamentēta kārtība, kuru nosaka Likums par sapulcēm, gājieniem un piketi un Publisku izklaides un svētku pasākumu drošības likums.

Kopumā pasākumu un piketu pieteikšanas, saskaņošanas un organizēšanas sistēma ir viegli saprotama, taču BN ir vairāki kapacitātes izaicinājumi, lai nodrošinātu atsevišķas likuma prasības, to vidū likumā noteiktais obligātais nosacījums par sabiedrisko kārtību un drošību atbildīgās personas iepriekšējo pieredzi: "Par sabiedrisko kārtību un drošību atbildīgā persona var būt tikai tāda persona, kurai ir vismaz divu gadu pieredze fiziskās drošības pasākumu plānošanā vai īstenošanā." Šie nosacījumi padara praktiski un finansiāli sarežģīti vai neiespējami organizēt publiskos pasākumus iedzīvotājiem, iedzīvotāju grupām vai BN. Savukārt publisko pasākumu likums nosaka prasību pēc civiltiesiskās apdrošināšanas, kas ir papildus finansiālais slogs BN. Šādi šķēršļi ir kritiski vērtējami tādēļ, ka jau šobrīd Latvijā cilvēki ir kūtri uz aktivitātēm piketu un publisku pasākumu formātos.

Tādējādi, lai Latvijā organizētu publisku pasākumu, piketu, gājienu vai sapulci nepieciešams ievērot pieteikuma procedūru, laicīgi saskaņot to ar pašvaldību un nodrošināt atbilstību likuma prasībām, kas BN mēdz būt sarežģīti.

¹⁸Saliedētas un pilsoniski aktīvas sabiedrības attīstības plāns 2024.–2027. gadam https://tapportals.mk.gov.lv/attachments/legal_acts/document_versions/17703276-efe2-401f-8754-bade1bba79a7/download

Galvenie novērojumi 2024. gadā:

- 2024. gadā Latvijas pašvaldības saņēma 411 pieteikumus piketiēm, gājieniem un sapulcēm, no kuriem 7 tika atteikti. Pieteikumu skaits ir ievērojami samazinājies salīdzinājumā ar 2023. gadu, kad tika saņemti 636 pieteikumi, no kuriem tikai viens tika atteikts.¹⁹ Svarīgi piebilst, ka pašvaldības sniegušas datus par 2024. gada pulcēšanās brīvību izpausmju pieteikumu skaitu līdz oktobrim vai novembrim, taču 2023. gada dati pieejami par visu gadu. Svarīgi pieminēt, ka Rīgas valstspilsēta, kurā pieteikto piketu skaits samazinājās no 507 2023. gadā līdz tikai 266 piketiēm līdz 2024. gada oktobrim.
- 2024. gadā visvairāk publiski apspriestais piketa atteikums bija privātpersonas iesniegtais pieteikums 2024. gada 6. janvārī pie Ministru kabineta organizēt piketu, lai izrādītu solidaritāti ar Palestīnas iedzīvotājiem Izraēlas un Palestīnas konflikta laikā. Atteikums tika skaidrots ar drošības dienestu izvērtējumu, kas norāda uz iespējamiem draudiem sabiedrības drošībai šāda piketa norises laikā. Pasākuma pieteicējs šo lēmumu pārsūdzēja tiesā, savukārt tiesa, izvērtējot lietas apstākļus, nolēma noraidīt pieteikumu par piketa aizliegšanu. 2024. gadā 17. februārī, piketa pieteicējiem pilnveidojot pieteikumus, tika aizvadīts gājiens palestīniešu atbalstam.
- Pozitīvi vērtējama ir Rīgas valstspilsētas iniciatīva kopienu centru veidošanā – 2024. gada oktobrī Rīgas Apkaimju iedzīvotāju centrs izsludināja konkursu sabiedrības vadītu kopienu centru pilotprojekta īstenošanai. Konkursa mērķis ir izvēlēties operatoru, kas nodrošinās kopienas centra darbību atbilstoši pašvaldības un kopienas un apkaimes pieprasījumam, vajadzībām un interesēm, saņemot vienreizēju finansiālu atbalstu pilotprojekta īstenošanai. Konkursā var piedalīties BN.

Vārda brīvība

Vārda brīvība ir tiesības brīvi izteikt savas domas un uzskatus, bez bailēm no represijām, cenzūras vai diskriminācijas, vienlaikus ievērojot ierobežojumus, kas nodrošina sabiedrisko kārtību un cilvēktiesību aizsardzību.

Konteksts

Latvijas Republikas Satversmes 100. pants noteic, ka ikvienam ir tiesības uz vārda brīvību, kas ietver tiesības brīvi iegūt, paturēt un izplatīt informāciju, paust savus uzskatus. Tomēr vārda brīvība nav neierobežota. Normatīvajos aktos var tikt noteikti dažādi ierobežojumi, lai sasniegtu Satversmes 116. pantā norādīto mērķi aizsargāt citu cilvēku tiesības, demokrātisko valsts iekārtu, sabiedrības drošību, labklājību un tikumību. Šādi ierobežojumi ir noteikti, piemēram, Krimināllikumā par nacionālā, etniskā un rasu naida izraisīšanu, neslavas celšanu. Savukārt Civillikumā iekļautas tiesības prasīt tiesas ceļā atsaukt ziņas, kas aizskar viņa godu un cieņu, ja šādu ziņu izplatītājs nepierāda, ka tās atbilst patiesībai.

¹⁹ Datu avots: Latvijas Republikas pašvaldības (pēc LPA pieprasījuma)

Vārda brīvības izmantošana bez atbildības un tiesiskā regulējuma ievērošanas var veicināt tās pārtapšanu naida runā. Naida runa visbiežāk parādās anonīmu komentāru veidā. Valstī salīdzinoši neliels skaits kriminālprocesu tiek ierosināts par šāda rakstura noziegumiem. Tajā pašā laikā arvien vairāk cilvēku pēc savas iniciatīvas ziņo par anonīmu komentāru saturu, taču šādu gadījumu skaits joprojām ir neliels. Īpaši daudz naidīgu komentāru parādās sociālajos medijos un ziņu portālu komentāru sadaļās. Šobrīd nav vienota izpratne par šāda veida noziegumiem, kā arī tiesībsargājošo iestāžu sadarbību ar interneta portāliem ne vienmēr ir efektīva. Arī sabiedrības izpratne, ka šādas darbības ir sodāmas un ka cilvēki interneta vidē nav pilnībā anonīmi, nav visaptveroša.

Otrs vārda brīvības izaicinājums saistās ar robežu noteikšanu, lai paustais viedoklis nebūtu apzināti manipulatīvs jeb dezinformācija. Kā norādīts rakstā “Tiesības uz vārda brīvību pašaizsargājošās demokrātijas kontekstā (..) nevar neņemt vērā to, ka informācijas pārpilnībā personas arvien biežāk saskaras ar dezinformāciju, ko it īpaši kara apstākļos var stratēģiski izmantot, lai ne tikai manipulētu ar cilvēkiem, bet arī grautu uzticēšanos vietējām institūcijām. Papildus tam Latvijas etniskais sastāvs un bilingvālais sadalījums tikai saasina problēmu, radot papildus informācijas telpas polarizētību. Tāpat, ņemot vērā, ka Latvija ir viena no postkomunistiskajām valstīm, turklāt ar salīdzinoši nelielu demokrātiskas valsts pieredzi, pašaizsargājošās demokrātijas princips iegūst īpašu aktualitāti arī Latvijas tiesībās.”²⁰

Jau 2023. gadā Eiropas Parlaments pieņēma Mākslīgā intelekta aktu, kas garantē gan drošību, gan pamattiesību ievērošanu un vienlaikus rosina inovāciju. Regulas uzdevums ir sargāt pamattiesības, demokrātiju, tiesiskumu un vides ilgtspēju no augsta riska MI sistēmām un līdztekus rosināt inovāciju, ļaujot Eiropai šajā jomā izvirzīties līderpozīcijās. Tiesību aktā ir noteikti konkrēti pienākumi, pamatojoties uz iespējamo risku un plašo ietekmi, kas raksturīga mākslīgajam intelektam.²¹ Latvijas Universitātes Juridiskajā fakultātes pētniece un lektore Dr.iur. Irēna Barkāne savā grāmatā “Cilvēktiesību nozīme mākslīgā intelekta laikmetā: Privātums, datu aizsardzība un regulējums masveida novērošanas novēršanai” norāda, ka mākslīgā intelekta regulējumā ir jānosaka skaidras sarkanās līnijas jeb aizliegumi tādai mākslīgā intelekta sistēmu izmantošanai, kas ir pretrunā cilvēktiesībām. Efektīvam regulējumam ir nepieciešams arī neatkarīgs uzraudzības mehānisms. Ir nepieciešami arī efektīvi tiesiskās aizsardzības līdzekļi gadījumā, ja personu tiesības tiek pārkāptas. Visbeidzot, šo tehnoloģiju izmantošanai ir jābūt pārskatāmai un sabiedrībai ir jābūt par tām informētām²².

²⁰ Tiesības uz vārda brīvību pašaizsargājošās demokrātijas kontekstā: <https://www.cilvektiesibas.info/raksti/tiesibas-uz-varda-brivibu-pasaizsargajosas-demokratijas-konteksta>

²¹ EP deputāti pieņem vēsturisku likumu — Mākslīgā intelekta aktu: <https://www.europarl.europa.eu/news/lv/press-room/20240308IPR19015/ep-deputati-pienem-vesturisku-likumu-maksliga-intelekta-aktu>

²² Irēna Barkāne: nepieciešams cilvēktiesībās balstīts mākslīgā intelekta tiesiskais regulējums: <https://www.lu.lv/par-mums/lu-mediji/zinas/zina/t/82930/>

Galvenie novērojumi 2024. gadā:

- 2024. gada ziņojumā par demokrātijas stāvokli Eiropas Savienībā "*Liberties Rule of Law Report 2024*"²³ norādīts, ka naida runa pret pilsonisko sabiedrību, organizācijām un tiesību aizstāvjiem Latvijā joprojām ir problēma.
- Latvijā pirmie konkrētie centieni regulēt mākslīgā intelekta ierobežojumus saistās ar tā izmantošanu priekšvēlēšanu kampaņās. Grozījumi Priekšvēlēšanu aģitācijas likumā, kas apstiprināti 2024. gada 24. oktobrī, nosaka, ka priekšvēlēšanu aģitācijā skaidri un nepārprotami jānorāda, ja tās tapšanā – attēlos, audio vai video saturā –, izmantots mākslīgais intelekts. Tāpat grozījumi aizliedz automatizētu sistēmu lietošanu, lai priekšvēlēšanu aģitāciju veiktu caur sociālo mediju viltus kontiem.
- Aptaujas dati liecina, ka novērojamas negatīvas tendences saistībā ar izmaiņām plašsaziņas līdzekļu vidē Latvijas reģionos. Piemēram, laikraksts "Ludzas Zeme" 2024. gadā tika slēgts²⁴ līdzīgi kā citi reģionālie laikraksti iepriekš, tādējādi arvien vairāk zūd iespēja reģionos paust savu balsi skaļāk un sargāt informatīvo telpu.
- Aptaujas respondenti un PSO eksperti piemin naida runas straujo izplatīšanos "X" un citās sociālo mediju platformās. Sastopams liels propagandas un manipulatīvu ierakstu skaits, taču šobrīd valsts regulējumā nav efektīvu risinājumu to ierobežošanai.
- Novērojama māksliniecisko izpausmju cenzēšana pašvaldību un individuālā līmenī, piemēram, Aigas Veckalnes "Iekļaujošas valodas ceļveža" noniecinošais, cenzējošais izvērtējums no Valsts valodas centra puses.
- Pēc Tiesībsarga biroja paustajiem pārmētiem biedrība "Papardes zieds" 2024. gadā pārtrauca izmantot grāmatu "SENSOA Karogu sistēma: kā reaģēt uz bērnu un jauniešu seksuālo uzvedību". Biedrība "Papardes zieds" pilnībā nepiekrīt Tiesībsarga biroja pozīcijai un tā rīcībā saskata centienus apšaubīt un kontrolēt profesionāļu darbu.

Finansējums pilsoniskajai sabiedrībai

Piekluve finansējumam attiecas uz tiesībām un iespējām, ko BN izmanto, lai piekļūtu dažādiem finansējuma avotiem, nodrošinot ilgtspējīgu atbalstu no valsts, privātā sektora, ārvalstu fondiem u.c. ieņēmumu avotiem.

Konteksts

Pēdējos gadu laikā ir samazinājies to PSO skaits, kuras ir finansiāli aktīvas. Saskaņā ar datiem, BN kopējie ieņēmumi 2023. gadā bija aptuveni 680 miljoni EUR. No 2020. līdz 2021. gadam

²³ Liberties rule of law report 2024. Latvia

https://dq4n3btxmr8c9.cloudfront.net/files/xi_lgl/LATVIA_Liberties_RuleOfLaw_Report_2024.pdf

²⁴ LSM raksts "Slēdz reģionālo laikrakstu "Ludzas Zeme"". [Slēdz reģionālo laikrakstu «Ludzas Zeme» / Raksts](#)

ieņēmumi saglabājās samērā stabili, bet 2022. gadā tie piedzīvoja ievērojamu pieaugumu par 22 % salīdzinājumā ar iepriekšējo gadu, savukārt 2023. gadā ieņēmumu pieaugums ir atgriezies mērenā apjomā.²⁵

Pēdējo četru gadu laikā īpaši ir samazinājies to BN skaits, kas saņem biedru naudas. Tāpat pēdējo četru gadu laikā ziedojumus saņēmušo BN skaits gadu no gada ir samazinājies 2018. gada nodokļu politikas reformas dēļ, kas ietekmēja ziedojumu sistēmu. Tāpēc būtu nepieciešams izstrādāt jaunu ziedošanas sistēmu Latvijā, nodrošinot labvēlīgu tiesisko vidi privātpersonu un juridisko personu motivēšanai ziedot, tai skaitā, izstrādājot ekonomiskos stimulus uzņēmējiem, izstrādāt *pro bono* ziedojumu regulējumu, pārskatīt valsts kapitālsabiedrību ziedojumu kārtību un prioritātes.

Vienlaikus BN ziņo, ka mērenais ziedojumu summas pieaugums nespēj nosegt pieaugušās straujās izmaksas inflācijas dēļ - BN izdevumi pēdējos gados uzrāda ievērojami lielāku pieauguma tempu. Ja 2020. gadā tie samazinājās par 10 %, tad 2021. un 2022. gadā tie palielinājās attiecīgi par 10 % un 21 %, un 2023. gadā 10 %. Kopumā pēdējo četru gadu laikā izdevumi ir palielinājušies straujāk, nekā ieņēmumi.²⁶

Vienlaikus BN ik gadu pieejams lielāks valsts finansējums, piemēram, 2024. gadā aptuveni divi miljoni EUR no programmas "NVO fonds", kuru administrē Sabiedrības integrācijas fonds. Turklāt SIF nodrošina arī citas programmas PSO, ko finansē valsts. Arī ministrijas jaunatnes, kultūras, vides un citās nozarēs sniedz dažādas dotācijas PSO. Tika rīkotas arī īpašas programmas PSO, kas īsteno pasākumus, lai palīdzētu Ukrainas civiliedzīvotājiem. Saskaņā ar Valsts kases sniegtajiem datiem²⁷, kopumā 2024. gadā BN caur atbalsta programmām saņēmušas 113 milj. EUR. Lielāko daļu no šiem budžeta izdevumiem piešķir Izglītības un zinātnes ministrija (42,6 miljoni EUR), Labklājības ministrija (16,6 miljoni EUR) un Kultūras ministrija (17,5 miljoni EUR).

SIF ir nozīmīgākā BN atbalsta programmu institūcija, tādēļ būtiski, ka tajā tiek ievēroti augsti standarti, tai skaitā novēršot politiskās iejaukšanās riskus. SIF procedūras paredz, ka projektu pieteikumu vērtēšana notika secīgās kārtās – administratīvā, atbilstības un kvalitātes vērtēšana, Vērtēšanas komisija vērtē un izvirza projektus, bet konkursa rezultātus apstiprina SIF Padome, kuras sastāvā ir izglītības un zinātnes ministrs, kultūras ministrs, labklājības ministrs, vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrs, kā arī tieslietu ministrs, Ministru prezidenta pārstāvis un četri BN pārstāvji. Projektu pieteikumu vērtētēšanas ekspertiem ir jābūt pieredzei nevaldības sektorā vai izpratnei par nevaldības sektoru, savukārt Vērtēšanas komisijas locekļi ir arī BN pārstāvji. 2024. gada beigās SIF izsludināja projektu vērtētāju iepirkumu, kurā būtiski tika samazinātas vērtētājiem izvirzītās kvalitātes prasības.

BN finansiālā ilgtspēja lielā mērā ir saistīta ar ieņēmumu avotu dažādošanu. Tomēr gada pārskatu dati liecina, ka lielākajai daļai organizāciju parasti ir tikai viens galvenais ieņēmumu avots (atkarībā no organizāciju darbības specifikas), bet pārējie veido nenozīmīgu daļu. Tādēļ

²⁵ Datu avots: Valsts ieņēmumu dienests (pēc LPA pieprasījuma)

²⁶ Datu avots: Valsts ieņēmumu dienests (pēc LPA pieprasījuma)

²⁷ Valsts konsolidētā budžeta izpilde NVO atbilstoši izdevumu klasifikācijas kodiem 3231; 3232; 3263; 3264; 3291; 3294

var secināt, ka BN finansiālā ilgtspēja ir apdraudēta, jo liela daļa organizāciju ir atkarīgas no viena finansējuma avota, kas rada riskus tādos gadījumos, ja pēkšņi vienīgais finanšu avots nav pieejams.

Kā noteikts Biedrību un nodibinājumu likumā²⁸, BN drīkst veikt saimniecisko darbību, ja tā tiek veikta, lai nodrošinātu statūtos noteiktā mērķa sasniegšanu. Tomēr jau daudzus gadus valsts iestādes regulāri ierosina jaunas iniciatīvas, lai ierobežotu BN iespējas veikt saimniecisko darbību, pamatojot to ar BN vēlmi īstenot slēptu komercdarbību. BN neveic saimniecisko darbību ar mērķi gūt peļņu, bet gan dažādu citu apsvērumu dēļ: lai sasniegtu organizācijas mērķi, uzturētu un attīstītu organizāciju, tām ir nepietiekams publiskais finansējums - projekti, subsīdijas, dotācijas, tām ir apgrūtināta biedra naudu, ziedojumu un cita veida finansējuma piesaiste, vai to apjoms nav pietiekams organizācijas pamatdarbības veikšanai, lai tās varētu piesaistīt Latvijā ārvalstu finansējumu. Tāpat ES fondu un citi ārvalstu fondu projektu nosacījumi nosaka prasību pēc līdzfinansējuma (apjoms var sasniegt pat 50 %) un priekšfinansējumus (apjoms var sasniegt pat 70 %), un, lai to nodrošinātu, ir nepieciešami ieņēmumi, tāpēc BN veic valsts deleģētus uzdevumus un sniedz pakalpojumus jeb veic saimniecisko darbību.

Daļa BN gūst ienākumus no pakalpojumu un produktu pārdošanas, un daudzām organizācijām ir noslēgti līgumi ar valdības un pašvaldību institūcijām par konkrētu pakalpojumu sniegšanu iepirkumu veidā.

2023. gadā 23 % no kopējiem BN ieņēmumiem veido ieņēmumi no saimnieciskās darbības, 21 % - no dotācijām, ziedojumi veido tikai 15 % no nozares ieņēmumiem, bet ES un cits finansējums ārpus ES – 10 %. Dalības maksas veido 8 % no kopējiem ieņēmumiem.²⁹ Datu par 2024. gadu būs pieejami 2025. gadā, pēc gadu pārskatu iesniegšanas un datu apkopošanas VID.

Galvenie novērojumi 2024. gadā:

- 2023. gadā BN skaits, kas uzrāda finanšu aktivitāti, samazinājies par 894 organizācijām salīdzinājumā ar iepriekšējo gadu.³⁰
- Evikas Siliņas vadītās Valdības rīcības plānā³¹ iekļautas apņemšanās attiecībā uz pilsoniskās sabiedrības, pilsoniskā dialoga, saliedētu sabiedrību un sabiedrības noturības stiprināšanu:
 - finansējuma pieaugums pilsoniskās sabiedrības organizāciju iniciatīvu īstenošanai (VRP 21. uzdevums) – palielināt finansējumu būtiskākajām NVO atbalsta programmām, izveidot jaunu programmu brīvprātīgā darba veicināšanai.Vienlaikus, izvērtējot 2024. gada nogalē VRP iekļauto uzdevumu izpildes progresu, var secināt, ka to ieviešana kavējas. Lielākā daļa uzdevumu, kas

²⁸ Biedrību un nodibinājumu likuma 7. pants. [Biedrību un nodibinājumu likums](#)

²⁹ Datu avots: Valsts ieņēmumu dienests (pēc LPA pieprasījuma).

³⁰ Datu avots: Valsts ieņēmumu dienests (pēc LPA pieprasījuma).

³¹ Valdības rīcības plāns Deklarācijas par Evikas Siliņas vadītā Ministru kabineta iecerēto darbību īstenošanai [Par Valdības rīcības plānu Deklarācijas par Evikas Siliņas vadītā Ministru kabineta iecerēto darbību īstenošanai \(likumi.lv\)](#)

attiecas uz pilsonisko telpu, salīdzinājumā ar BN gaidām ir daļēji vai nepilnīgi ieviesti vai atlikti uz vēlāku laiku, tomēr nav atcelti.

- 2024. gada apstiprinātā valsts budžeta satura izvērtējums liecināja, ka pilsoniskās sabiedrības aicinājumi piešķirt papildu finansējumu pilsoniskā dialoga, pilsoniskās līdzdalības un sadarbības atbalstam ir daļēji apmierināti:
 - Valsts budžetā Ministru kabineta un pilsoniskās sabiedrības organizāciju sadarbības memoranda īstenošanas padomei, kas kalpo kā platforma pilsoniskajam dialogam, piešķirtais finansējums gadā (no 2024. līdz 2026. gadam) ir 200 000 EUR.
 - Programmai "NVO fonds" valsts budžetā piešķirti kopumā 2,5 miljoni EUR.
 - Līdzfinansējuma programmai (programmas mērķis ir veicināt Latvijas BN līdzdalību ārvalstu fondu finansētu projektu, kas vērsti uz saliedētas un pilsoniski aktīvas sabiedrības attīstību, īstenošanā) piešķirti 105 000 EUR.
 - Brīvprātīgā darba attīstības atbalstam nav ticis atvēlēts finansējums.
- Jau 2024. gada pavasarī vairākas PSO sagatavoja priekšlikumus lēmumu pieņemējiem valsts budžeta prioritātēm 2025. gadam³², aicinot, atbilstoši iepriekšējiem solījumiem, paredzēt papildu finansējumu vismaz 5,4 miljonu EUR apmērā valsts budžetā:
 - Programmai "NVO fonds" piešķirt papildu resursus, kas kopumā veidotu fonda līdzekļus vismaz 6,6 miljonu EUR apjomā, lai īstenotu mērķtiecīgu pilsoniskās sabiedrības attīstības politiku, stiprinātu pilsoniskās sabiedrības kapacitāti un radītu atbilstošus apstākļus, kas veicinātu sabiedrības iesaistīšanos un līdzdalību sabiedriski politiskajos procesos valstī.
 - Programmai "Līdzfinansējuma programma" piešķirt finansējumu vismaz 300 000 EUR apmērā, lai BN varētu piesaistīt ārvalstu finansējumu.
 - Brīvprātīgā darba kustības attīstībai un koordinēšanai ar BN starpniecību piešķirt finansējumu vismaz 500 000 EUR apmērā.
 - Noturībspējas iniciatīvu atbalsta programmai piešķirt finansējumu vismaz 300 000 EUR apmērā, lai uzlabotu sociālo situāciju un noturību pret krīzēm, stiprinātu cilvēkkapitālu un tautsaimniecības attīstību.
- 2024. gadā noslēdzas Eiropas Ekonomikas zonas un Norvēģijas grantu programma "Aktīvo iedzīvotāju fonds", kas bija būtisks PSO finansējuma avots pēdējos 4 gadus. Jānorāda, ka 2024. gada 12. septembrī, starp Eiropas Savienību un Islandi, Lihtenšteinu un Norvēģiju noslēgta vienošanās par jaunā EEZ un Norvēģijas grantu finanšu perioda 2021.-2028. gadam ieviešanu. Šajā laika periodā 15 Eiropas valstu attīstībā, tostarp Latvijas pilsoniskajā sabiedrībā plānots ieguldīt 3,2 miljardus EUR. Pilsoniskās sabiedrības atbalsta fondā Latvijā paredzēts ieguldīt 9,88 milj. EUR.
- 2024. gadā SIF Padome apstiprināja programmas "NVO Fonds" 50 iesniegtos makroprojektu pieteikumus ar mērķi nodrošināt atbalstu aktivitātēm, kas ietver politisko līdzdalību, pilsoniskās izglītības un sabiedrības izpratni par demokrātiskiem procesiem valstī veicinošus, brīvprātīgā darba, filantropijas un citus demokrātisku un sociālu kopienu veicināšanas pasākumus. Jānorāda, ka no 124 pieteikumiem 50 makroprojektu pieteikumi tika apstiprināti, 61 pieteikums tika noraidīts nepietiekama finansējuma dēļ, 9 noraidīti kā neatbilstoši kvalitātes kritērijiem un 4 noraidīti kā

³²Skatīt priekšlikumus: https://nvo.lv/uploads/lpa_1443.pdf

neatbilstoši pēc atbilstības kritērijiem³³. Tāpat saņemts rekordliels mikroprojektu pieteikumu skaits – 121 -, no kuriem apstiprināti 40, bet 55 noraidīti nepietiekama finansējuma dēļ, 22 noraidīti kā neatbilstoši kvalitātes kritērijiem un 4 noraidīti kā neatbilstoši pēc atbilstības kritērijiem³⁴. Iegūtie dati liecina, ka salīdzinājumā ar iepriekšējiem gadiem administratīvās procedūras programmā “NVO fonds” ir skaidrākas un aicinājumi iesniegt projektus grantu konkursā atbilst BN finanšu gadam, tāpat no 2024. gada SIF ir ieviesis Mērķa finansējuma izlietojuma pārvaldības digitālo platformu, kurā, piemēram, jāiesniedz projektu pieteikumi un atskaites.

- Atvēršanās un noturības plāna programmā “Sabiedrības interešu uzraudzība par ārvalstu investīciju un valsts budžeta finansējuma izlietojumu” , ir atbalstīts projekts “ES fondu uzraugi”³⁵. Šajā projektā 7 Latvijas BN (Sabiedriskās politikas centrs PROVIDUS, Latvijas Lauku forums, Alianse Pārnozārkai Ilgtspējīgai Attīstībai, Latvijas Kvalitātes biedrība, Latvijas Sociālās uzņēmējdarbības asociācija, Latvijas Neredzīgo biedrība un Latvijas Vācu savienība) pārstāv pilsoniskās sabiedrības intereses, uzrauga publiskās pārvaldes lēmumus, kā arī sagatavo piedāvājumu sistēmiskiem risinājumiem Finanšu ministrijai, Valsts kancelejai un Eiropas Komisijai, lai nodrošinātu sabiedrības interešu uzraudzību un ievērošanu attiecībā uz Eiropas Savienības fondu izlietojumu ES fondu uzraudzības komitejās un lai ES fondu īstenošana kļūtu pārskatāmāka un lai BN iesaiste to uzraudzībā būtu ar jēgu un lielu pievienoto vērtību. Projekta ieviešanas pirmajā gadā jau ir panākti vairāki sektoram pozitīvi grozījumi, tai skaitā ES programmu investīciju pieejamība BN, kā arī veicināta ministriju konsultēšanās ar PSO par ES fondu programmām.
- PSO pievērš uzmanību tiesiskai nenoteiktībai attiecībā uz ES Finanšu regulā noteikto un Latvijas nacionālā līmeņa interpretāciju par interešu konflikta riskiem. Latvijas kontekstā ES Finanšu regulā noteiktās prasības ir praktiski neizpildāmas, jo interešu konflikta interpretācijā ietver arī tādus apstākļus kā bijušie kolēģi, klases biedri, cilvēki, kas reiz darbojušies tajā pašā organizācijā (pat ja brīvprātīgi), darbojas kopā kādā citā organizācijā, korporācijā, korī, ir vienā dzīvokļu apsaimniekošanas biedrībā, ir vienas partijas biedri, darbojas vienā interešu klubā, sadarbojas vienā projektā, ir snieguši pakalpojumu, ir publiski viens otru kritizējuši, redzēti kopā vienā bārā, ir citādi draudzīgas attiecības. Problēmjautājums nav atrisināts, taču ir panākta vienošanās, ka Ministru prezidentes Evikas Siliņas uzdevumā Korupcijas novēršanas un apkarošanas birojs veidos darba grupu, kas strādās pie grozījumiem likumā par interešu konflikta novēršanu valsts amatpersonu darbībā. Tāpat Centrālā finanšu un līgumu aģentūra un Finanšu ministrija izstrādās vadlīnijas, kurās tiks apkopota svarīgākā informācija par interešu konflikta riska izvērtēšanas kritērijiem, tostarp jautājumiem, kas personai sev jāuzdod, līdzdarbojoties kādā ar ES finansējumu saistītā vērtēšanas vai apstiprināšanas pozīcijā un saņemot valsts amatpersonas statusu. Finanšu ministrija konsultēsies ar Eiropas Komisiju par šīm vadlīnijām un Latvijas izpratni attiecībā uz interešu konflikta

³³ SIF “NVO Fonda programmā atbalstīti 50 makroprojektu pieteikumi” [NVO Fonda programmā atbalstīti 50 makroprojektu pieteikumi | Sabiedrības integrācijas fonds](#)

³⁴ SIF “NVO Fonda programmā atbalstīti 40 mikroprojektu pieteikumi” [NVO Fonda programmā atbalstīti 40 mikroprojektu pieteikumi | Sabiedrības integrācijas fonds](#)

³⁵ Vairāk par projektu: <https://providus.lv/projekti/es-fondu-uzraugi/>

noteikumu piemērošanu. Pēc vajadzības finanšu ministrs iesaistīsies jautājuma aktualizēšanā Eiropas Komisijas līmenī. 2024. gada nogalē CFLA pabeidza darbu pie informatīva materiāla par interešu konflikta riskiem ES fondu projektu īstenošanā³⁶.

- Latvijā tiek organizētas dažādas ziedojumu vākšanas kampaņas, viena no lielākajām ir Latvijas sabiedriskā medija – Latvijas Radio kopā ar Latvijas Televīziju un ziņu portālu LSM.lv – organizētā kampaņa "Dod pieci". Kampaņas laikā saziēdotie līdzekļi nonāk organizācijas Ziedot.lv rīcībā. 2024. gada kampaņas mērķis ir palīdzēt cilvēkiem ar kritiskām un akūtām veselības problēmām, kuriem nepieciešama tūlītēja palīdzība, bet valsts ārstēšanās izmaksas nesedz. Kampaņas laikā veselu nedēļu žurnālisti strādā no stikla studijas Rīgas centrā, un atskaņo to cilvēku izvēlētas dziesmas, kuri ziedoja vismaz 5 EUR kampaņas izvirzītā mērķa finansēšanai. Kampaņas laikā tika saziēdoti 1 000 743 EUR.

Nodokļu režīms

Konteksts

Latvijā uz BN attiecas nodokļu regulējums, taču atsevišķiem nodokļiem tiek piemērots īpašs nodokļu režīms, kas atšķiras no komercuzņēmumiem. Galvenās nodokļu nianšes:

- Uzņēmumu ienākuma nodoklis: BN nav jāmaksā UIN par ieņēmumiem - saņemtajiem ziedojumiem, biedru naudām, saimniecisko darbību vai līdzīgiem ienākumiem.
- Pievienotās vērtības nodoklis: Ja BN veic saimniecisko darbību un tās apgrozījums pārsniedz 40 000 EUR gadā, tad organizācijai ir jāreģistrējas PVN maksātāju reģistrā un jāpiemēro PVN likmes attiecībā uz sniegtajiem pakalpojumiem vai pārdotajām precēm. Atsevišķos gadījumos nekomerciālās darbības var tikt atbrīvotas no PVN (piemēram, izglītības vai labdarības pakalpojumi).
- Iedzīvotāju ienākuma nodoklis: Ja BN algo darbiniekus, tiek piemērots standarta IIN atalgojumam un citiem izmaksājamiem ienākumiem. IIN nodokļu atvieglojumi var tikt piešķirti ziedotājiem, kas ziedo organizācijām, kuras ir iekļautas sabiedriskā labuma organizāciju sarakstā.
- Valsts sociālās apdrošināšanas obligātās iemaksas: Ja BN nodarbina darbiniekus, tai ir jāveic sociālās apdrošināšanas iemaksas atbilstoši noteiktajām likmēm. No 2021. gada 1. jūlija Latvijā stājās jauns režīms attiecībā uz VSAOI maksājumiem, proti, tika ieviestas minimālās VSAOI, kas jāsedz pat, ja darbinieks nestrādā pilnā slodzē (summējot kopā visas slodzes, arī pie dažādiem darba devējiem). BN 2020. gadā strādāja vairāk kā 32 000 nodarbināto, no kuriem 27 % (8 940) bija autoratlīdzību saņēmēji, tādēļ šīs izmaiņas būtiski ietekmēja arī BN darbu, un darbinieku skaits samazinājās ik gadu līdz 21 558 nodarbinātajiem 2023. gadā (samazinājums par 355

³⁶ Informatīvais materiāls par interešu konflikta riskiem ES fondu projektu īstenošanā: [Informatīvais materiāls par interešu konflikta riskiem ES fondu projektu īstenošanā | Centrālā finanšu un līgumu aģentūra](#)

personām). Turklāt, lai gan kopējais nodarbināto personu skaits ir liels, tās ir nodarbinātas nelielā daļā no visām BN - tikai 18 % BN ir vismaz viens darbinieks.³⁷

Galvenie novērojumi 2024. gadā:

- 2024. gadā FM uzsāka jaunus centienus ierobežot BN iespējas veikt saimniecisko darbību, rosinot un publiskajā apspriedē³⁸ ievieojot grozījumus Uzņēmumu ienākuma nodokļa likumā. Grozījumi paredzēja to, ka no 2025. gada 1. janvāra BN bez sabiedriskā labuma organizācijas statusa būs jāmaksā uzņēmumu ienākuma nodoklis par veikto saimniecisko darbību. UIN piemērošana vājinātu BN darbību Latvijā, jo nodokļa maksāšana organizācijām radītu papildus finansiālus un administratīvus šķēršļus to mērķu sasniegšanai, kā arī radītu nevienlīdzīgas iespējas salīdzinājumā ar komersantiem, kuriem ir paredzēta reinvestētās peļņas neaplikšana ar nodokli. Pateicoties lielajai BN iesaistei, kad likumprojekts tika nodots sabiedriskajai apspriešanai, un interesei par paredzētajiem grozījumiem, Finanšu ministrija ziņoja, ka UIN grozījumi tiek apturēti, solot organizēt diskusijas un viedokļu apmaiņu ar BN, izvērtējot alternatīvus risinājumus.
- Līdz 2024. gada beigām bija spēkā normatīvais regulējums īpašajam autoratlīdzības nodokļu režīmam, ļaujot autoratlīdzības saņēmējiem maksāt nodokļus, neregistrējoties kā saimnieciskās darbības veicējiem. Ņemot vērā, ka 2024. gada rudenī nebija lemts par režīma pagarināšanu, tas satrauca ne tikai radošo profesiju pārstāvjus, bet arī BN sektoru. 2024. gada nogalē valdība vienojās vēl uz 3 gadiem saglabāt līdzšinējo autoratlīdzības saņēmēju nodokļu nomaksas kārtību - neregistrēties kā saimnieciskās darbības veicējiem, vienlaikus nodokļu nomaksu 25 % likmes apmērā par viņu darbu nomaksājot ienākuma izmaksātājam.
- LPA un vēl 13 organizācijas aicināja veikt grozījumus Atveseļošanas un noturības mehānisma plāna investīcijas “Nevalstisko organizāciju izaugsme sociālās drošības pārstāvniecībā un sabiedrības interešu uzraudzībā” noteikumos, lai iekļautu PVN izmaksu attiecināmību projektu īstenotājiem un sadarbības partneriem. Pateicoties kopīgajam darbam, tika panākti grozījumi, kas paredz PVN izmaksu attiecināšanu no valsts budžeta.

³⁷ Datu avots: Centrālās statistikas pārvalde, pēc LPA pieprasījuma

³⁸ Publiskā apspriede par grozījumiem UIN likumā [Sabiedrības līdzdalība](#)

Pilsoniskais dialogs un tiesības uz līdzdalību lēmumu pieņemšanā

Tiesības piedalīties lēmumu pieņemšanā tiek definētas kā tiesiskās iespējas un mehānismi, kas nodrošina PSO piedalīšanos politikas plānošanā, īstenošanā, uzraudzībā un novērtēšanā, kā arī iekļaušanu konsultācijās un sabiedriskajās apspriešanās.

Konteksts:

Latvijas pamatlikumā – Satversmē – ir nostiprinātas iedzīvotāju tiesības piedalīties valsts un pašvaldību darbībā (101. pants). Lai Satversmē noteikto sabiedrības piedalīšanos valsts darbībā būtu iespējams īstenot, sabiedrības locekļiem jāpieņem tiesībām saņemt vajadzīgo informāciju. Šīs tiesības vērsties valsts iestādēs ar iesniegumiem, uz kuriem ir arī tiesīgi saņemt atbildi, nostiprinātas Satversmes 104. pantā, un precizētas citu likumu normās. Tādos kā Administratīvā procesa likums, Ministru kabineta iekārtas likums, Iesniegumu likums un Informācijas atklātības likums.

Sabiedrības līdzdalība ir būtisks demokrātiskas valsts un cilvēka drošumspējas stūrakmenis. Un saskaņā ar Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģiju līdz 2030. gadam, sabiedrības līdzdalība un aktīva sabiedrības piedalīšanās svarīgu lēmumu veidošanā ir noteikta kā viena no Latvijas prioritātēm. Tāpat Latvija 2030 skaidri noteikts, ka lēmumu pieņemšanas procesā ir jāiesaista gala pakalpojuma lietotāji (bijušie, esošie, potenciālie), kas gan nozaru politikas dokumentu, gan arī valsts budžeta kontekstā nozīmē sabiedrību, kuru tieši skar dokumentos iekļautās apņemšanās, no tā izrietošās aktivitātes un finanšu pārdale. Papildus Latvija 2030 precizē:

“(430) Lai maksimāli izmantotu Latvijas cilvēkkapitālu, pieņemtu kvalitatīvākus lēmumus un atvieglotu to ieviešanu, politikas veidošanā maksimāli jāiesaista sabiedrība. Lai to izdarītu, jāradā reālas līdzdalības iespējas, kā arī jāparedz motivācijas mehānismi, kas mudinātu šīs iespējas izmantot, piemēram, sociālās atzinības sistēmas, administratīvi atvieglojumi vai gluži vienkārši uzskatāmi pierādījumi, ka līdzdalības rezultāti tiek reāli ieviesti.

(431) Iesaistot sabiedrību likumu un lēmumu projektu izstrādē un izvērtēšanā, jāņem vērā sabiedrības dažādība un sociālā daudzveidība. Jātiecas uz to, lai diskusijā tiktu ņemti vērā visu ieinteresēto sabiedrības grupu viedokļi. Politikas un sabiedrisko pakalpojumu projektu veidotājiem ir savlaicīgi jāidentificē sabiedrības grupas, uz kurām attiecīgais projekts attiecas, tās jāuzrunā un jāiesaista diskusijā. Katrai mērķauditorijai jāizmanto piemērotākie līdzekļi un jānodrošina atgriezeniskā saite, informējot sabiedrību par to, kas ticis ņemts vērā un kas - ne.”

Vairāki normatīvie akti nosaka pilsonisko līdzdalību valsts pārvaldē, piemēram, Valsts pārvaldes iekārtas likums un Ministru kabineta kārtības rullis, Sabiedrības līdzdalības kārtības noteikumi. Normatīvie akti mēdz noteikt arī līdzdalības veidus, tostarp darba grupas, konsultatīvās padomes, piedalīšanos sabiedriskajās apspriedēs, viedokļu, kā arī priekšlikumu un iebildumu sniegšanas procesu politisko un normatīvo aktu izstrādes procesā. Tie nosaka,

ka nacionālā līmenī ministriju konsultatīvajām padomēm un Saeimas komisijām jāaicina pilsoniskās sabiedrības organizāciju pārstāvjus piedalīties to sanāksmēs un sniegt savu ieguldījumu.

Sabiedrības līdzdalības nepieciešamību nostiprina arī citi nozīmīgi dokumenti. Tai skaitā, Nacionālajā drošības koncepcijā kā viena no Latvijas prioritātēm apdraudējuma novēršanai, noteikta nepieciešama īstenot pasākumus un radīt atbilstošus apstākļus, kas veicinātu sabiedrības iesaistīšanos un līdzdalību sabiedriski politiskajos procesos valstī. Nacionālajā drošības koncepcijā noteikts: "Jāizmanto dažādas iespējas veicināt sabiedrības līdzdalību lēmumu pieņemšanā. Pašvaldības vislabāk var atbalstīt iedzīvotāju iniciatīvas vietējā līmenī. Vienlaikus valstij ir sistemātiski jāsniedz atbalsts nevalstiskajām organizācijām, iesaistot tās dažādu projektu īstenošanā un lēmumu pieņemšanā, tādējādi vairojot iedzīvotāju līdzdalību un atbildību par valstī notiekošo. Nepieciešams veicināt arī mazākumtautību organizāciju un to pārstāvju līdzdalību Latvijas vadošo nevalstisko organizāciju tīklos un pasākumos."³⁹

Saeima, apstiprinot Nacionālo attīstības plānu 2021-2027, nepārprotami pilsonisko dialogu ir pielīdzinājuši sociālajam dialogam, "(..) nosakot dialogam ar pilsonisko sabiedrību līdzvērtīgu pieeju - sociālo dialogu visos lēmumu pieņemšanas posmos, tādējādi stiprinot demokrātiju, palielinot iedzīvotāju savstarpējo uzticēšanos un uzticēšanos valstij (..)”.⁴⁰ Turklāt NAP2027 kvalitatīva īstenošana ir iespējama tikai ar jēgpilnu sabiedrību līdzdalības un lēmumu pieņemšanas lēmumu pieņemšanas procesu.

Valsts kanceleja, lai modernizētu lēmumu pieņemšanas procesu, 2021. gadā atklāja Tiesību aktu projektu publisko portālu. Portāla mērķis ir veicināt efektīvu un caurskatāmu normatīvo aktu izstrādi, saskaņošanu, apstiprināšanu un likumdošanas uzraudzību, kā arī uzlabot vidi sabiedrības līdzdalībai normatīvo aktu tapšanas procesā, tādējādi ieviešot atvērtās pārvaldības principus un vērtības, kā arī uzlabojot regulējuma kvalitāti un atbilstības nodrošināšanu sabiedrības interesēm.

Lai nodrošinātu interešu pārstāvības procesa atklātību, veicinātu sabiedrības uzticēšanos interešu pārstāvjiem un publiskajai varai, kā arī nodrošinātu visām ieinteresētajām personām godīgas un vienlīdzīgas iespējas iesaistīties interešu pārstāvībā, pieņemts un 2023. gada 1. janvārī stājās spēkā Interešu pārstāvības atklātības likums. Likums paredz to, ka Ministru kabinetam līdz 2023. gada 1. septembrim ir jānosaka reģistrā ierakstāmās interešu pārstāvības jomas, kā arī citas interešu pārstāvības deklarēšanas sistēmā publicējamās ziņas, to publicēšanas apjoms un kārtība, kādā publiskās varas pārstāvim tiek nodrošināta piekļuve sistēmai, savukārt interešu pārstāvības reģistrs un interešu pārstāvības deklarēšanas sistēma uzsāks darbību 2025. gada 1. septembrī. Līdz 2024. gada beigām nav panākta vienošanās par reģistrā ierakstāmajām ziņām.

2024. gadā veiktais pētījums par interešu pārstāvību Latvijā liecina, ka kopumā interešu pārstāvības efektivitāte ir zema un visbiežāk saistīta ar normatīvo aktu izstrādi vai

³⁹ Nacionālā drošības koncepcija. <https://likumi.lv/ta/id/227460-par-nacionalas-drosibas-koncepcijas-apstiprinasanu>

⁴⁰Par Latvijas Nacionālo attīstības plānu 2021.-2027. gadam (NAP2027). <https://likumi.lv/ta/id/315879-par-latvijas-nacionalo-attistibas-planu-2021-2027-gadam-nap2027->

pieņemšanu, bet ievērojami retāk notiek interešu pārstāvība par valsts finansējuma jautājumiem vai politisku lēmumu pieņemšanu⁴¹.

Iepriekš ir veiktas izpētes gan par līdzdalību ministriju un valsts iestāžu sabiedrības līdzdalības mehānismos (2018.-2022. g. periodā), gan arī Saeimas komisiju sēdēs (2018.-2022. g. periodā). Izpētē konstatēts, ka šajās institūcijās sabiedrības līdzdalībā iesaistījušās kopumā 769 organizācijas, kas kopumā veido 4 % no visām aktīvajām BN⁴². No šīm 602 kaut reizi piedalījušās Saeimas komisiju sēdēs, bet 567 – ministriju darba grupās un komisijās. 468 jeb 75 % no organizācijām, kas piedalījušās līdzdalības mehānismos ministriju un/vai Saeimas līmenī, ir reģistrētas Rīgā, taču 89 organizācijas jeb 18 % – novados ārpus Rīgas. Lielās pilsētas ārpus Rīgas pārstāv ir 42 organizācijas jeb 7 % no visām līdzdalībā iesaistītajām. No šīm organizācijām 192 (26 %) pēc to NACE koda darbības jomas ir profesionālās organizācijas un 107 (14 %) – darba devēju organizācijas, taču par pārējām nav iespējams iegūt drošticamus datus.

Lai novērtētu BN dalību pašvaldību līmeņa sabiedrības līdzdalībā, 2023. gadā tika veikts pētījums par pašvaldību līdzdalības mehānismiem un BN dalību tajos. Pētījumā tika atklāts, ka strukturēta BN iesaiste lēmumpieņemšanā notiek tikai aptuveni pusē no visām Latvijas pašvaldībām. Atsevišķas pašvaldības norāda, ka BN piedalās dažādos pašvaldības pasākumos, piemēram, semināros, diskusijās, bet ne formālos līdzdalības mehānismos. Šāda veida iesaistīšanās netika ņemta vērā, veicot pētījumu par līdzdalību lēmumu pieņemšanas procesā.⁴³ Kopumā tika iegūta informācija par 655 BN, kas piedalījās pašvaldību izveidotajos sabiedrības līdzdalības mehānismos laikposmā no 2020. līdz 2022. gadam. Zīmīgi, ka 309 no šīm organizācijām atrodas Rīgā, bet 346 ārpus Rīgas. Svarīgi norādīt, ka ne visas šīs organizācijas ir tikai PSO, to vidū ir arī tādas BN kā dzīvokļu biedrības, sporta klubi, kultūras grupas un ugunsdzēsēju biedrības.

Galvenie novērojumi 2024. gadā:

- Evikas Siliņas vadītās Valdības rīcības plānā⁴⁴ iekļautas apņemšanās attiecībā uz pilsoniskās sabiedrības, pilsoniskā dialoga, saliedētu sabiedrību un sabiedrības noturības stiprināšanu:

⁴¹ Interešu pārstāvības indekss Latvijā: interešu pārstāvība uzlabo valsts institūciju darbības kvalitāti: <https://www.sorainen.com/lv/publikacijas/interesu-parstavibas-indekss-latvija-interesu-parstaviba-uzlabo-valsts-instituciju-darbibas-kvalitati/>

⁴² Atbilstoši VID sniegtajai informācijai, par aktīvām BN, jeb tādām, kas iesniegušas gada pārskatus, 2022. gadā var uzskatīt kopumā 18 840 BN, bet līdzdalības mehānismos ministrijās un Saeimā piedalījušās kopumā tikai 769 biedrības un nodibinājumi.

⁴³ Biedrību un nodibinājumu iesaistīšana sabiedrības līdzdalības mehānismos pašvaldībās: https://nvo.lv/uploads/apkopojums_nvo_līdzdalība_lēmumpienemsana_lpa_2023.pdf

⁴⁴ Valdības rīcības plāns Deklarācijas par Evikas Siliņas vadītā Ministru kabineta iecerēto darbību īstenošanai [Par Valdības rīcības plānu Deklarācijas par Evikas Siliņas vadītā Ministru kabineta iecerēto darbību īstenošanai \(likumi.lv\)](http://likumi.lv)

- pilsoniskā dialoga tiesiskā ietvara izstrāde (VRP 21. uzdevums) – papildus praktiskajai pilsoniskā dialoga ieviešanai izstrādāt pilsoniskā dialoga tiesisko ietvaru;
- Valdības rīcības plānā iekļauta politiska apņemšanās stiprināt pilsonisko dialogu, tai skaitā izstrādājot tiesisko regulējumu un īstenot praksē. Vienlaikus jānorāda, ka 2024. gada nogalē diskusijas par tiesisko regulējumu vēl nav uzsāktas.
- Kultūras ministra birojā ir ārštata padomiece sadarbībai ar PSO. Tāpat kultūras ministre ir apņēmusies reizi trīs mēnešos organizēt tikšanos ar PSO pārstāvjiem, lai stiprinātu savstarpējo dialogu un izveidotu platformu diskusijām par BN aktualitātēm. 2024. gada laikā aizvadīta pirmā tikšanās.⁴⁵
- 2024. gada 8. oktobrī spēkā stājās Grozījumi Ministru kabineta noteikumos "Nevalstisko organizāciju un Ministru kabineta sadarbības memoranda īstenošanas padomes nolikums", kas paredz, ka Memoranda īstenošanas padome ir centrālā platforma pilsoniskā dialoga nodrošināšanai un ļauj ieviest jaunu NVO un Ministru kabineta Sadarbības memoranda īstenošanas padomes modeli, kas paredz darba grupu izveidi pilsoniskās sabiedrības attīstības jautājumu risināšanai, kā arī to, ka vismaz reizi gadā tiks organizēta paplašinātā padomes sēde jeb sēde ar Ministru prezidenta un nozaru ministru dalību⁴⁶. Papildus tam saskaņā ar padomes nolikuma grozījumiem, LPA paredzēta pastāvīgā padomes locekļa statuss, kā arī padomes deleģētajiem pārstāvjiem, darba grupu vadītājiem un locekļiem, padomes locekļiem tiek segtas ekspertīzes izmaksas. Jāpiemin, ka 2024. gada nogalē jaunā modeļa darbība vēl netika pilnvērtīgi uzsākta.
- 2024. gadā Ministru kabinets apstiprināja noteikumus par sabiedrības līdzdalību attīstības plānošanā, paplašinot tās piemērošanu ne tikai politikas veidošanā, bet arī reformās un budžeta jautājumos. Uzsvērtā atgriezeniskās saites nozīme, aicinot iestādes publicēt kopsavilkumus par sabiedrības līdzdalības pasākumiem. Iedzīvotāji var iniciēt līdzdalības procesus, un iestādēm ir jāreaģē, ja iespējas netiek nodrošinātas. Atjaunotas un standartizētas līdzdalības formas, iekļaujot inovatīvas metodes, piemēram, ideju laboratorijas, lai uzlabotu lēmumu pieņemšanas efektivitāti. Diemžēl Saeima neatbalstīja šo noteikumu piemērošanu arī Saeimas līmenī.
- Lai varētu veicināt pilsonisko līdzdalību, no 2024. gada ir uzsākta specifiskā atbalsta programma pilsoniskā dialoga īstenošanai no ESF+ finansējuma (atklātā konkursā LPA tika izvēlēts kā sadarbības partneris 2024.-2027. gadam). Projekta mērķis ir stiprināt pilsoniskās sabiedrības organizāciju kapacitāti, pilnveidojot pilsonisko dialogu visos lēmumu pieņemšanas posmos un tādējādi stiprinot uzticēšanos valstij. Projektā tiks sniegts atbalsts projekta mērķa grupai - biedrībām un nodibinājumiem, kas pārstāv

⁴⁵ NVO un kultūras ministrija turpmāk tiksies reizi trīs mēnešos, lai spriestu par sektora aktualitātēm. 19.07.2024. [nvo.lv | Latvijas Pilsoniskā alianse - NVO un kultūras ministrija turpmāk tiksies reizi trīs mēnešos, lai spriestu par sektora aktualitātēm](https://nvo.lv/Latvijas-Pilsoniskā-aliance-NVO-un-kulturas-ministrija-turpmak-tiksies-reizi-tris-menesos-lai-spriestu-par-sektora-aktualitatem)

⁴⁶ Plašāka informācija par Grozījumiem "Nevalstisko organizāciju un Ministru kabineta sadarbības memoranda īstenošanas padomes nolikumā". [nvo.lv | Latvijas Pilsoniskā alianse - Memoranda padomes nolikuma grozījumi stiprinās padomes darbību un pilsonisko dialogu](https://nvo.lv/Latvijas-Pilsoniskā-aliance-Memoranda-padomes-nolikuma-grozijumi-stiprinās-padomes-darbību-un-pilsonisko-dialogu)

sabiedrības grupu intereses pilsoniskajā dialogā ar publisko pārvaldi nacionālā, reģionālā vai pašvaldību līmenī.

- Vides organizācijas vērsās Satversmes tiesā, apstrīdot Ministru kabineta 2022. gada grozījumus par jaunāku koku ciršanu mežos, kas, pēc to domām, apdraud bioloģisko daudzveidību un samazina vecu mežu īpatsvaru. Tiesa 2024. gada 8. aprīlī atzina grozījumus par neatbilstošiem Satversmes 115. pantam. Tiesas lēmums skaidri norāda, ka mežu apsaimniekošanā ir jāņem vērā ilgtspējas principi, ne tikai ekonomiskais aprēķins un, pieņemot lēmumus, nepieciešams tos rūpīgi izvērtēt un līdzsvarot sabiedrības labklājības, vides un ekonomikas intereses. Šī ir uzskatāma par vēsturisku prāvu vides tiesībās, kura kalpos par pagrieziena punktu ceļā uz ilgtspējīgas politikas attīstību Latvijā.
- Lai uzlabotu un modernizētu parlamenta dialogu ar pilsonisko sabiedrību, Saeimas Prezidijs 2024. gada 22. februārī apstiprināja jaunu deklarāciju par Saeimas un pilsoniskās sabiedrības sadarbību.⁴⁷ Atjaunotā deklarācija nostiprina tādas apņemšanās kā abpusēju atklātību, sadarbību un iekļaujošu pilsonisko un sociālo dialogu, lai veicinātu pilsoniskās sabiedrības attīstību, demokrātijas stiprināšanu, parlamenta procedūru pilnveidošanu un sabiedrības dzīves kvalitātes paaugstināšanu.
- Jaunpieņemtajā Saeimas Deklarācijā par Saeimas sadarbību ar pilsonisko sabiedrību noteikts, ka lēmumu pieņēmēju un pilsoniskās sabiedrības dialogu nodrošina pieejamas Saeimas komisiju sēdes un proaktīva konsultēšanās par politikas iniciatīvām, vienlaikus ievērojot dialoga pušu un to viedokļu dažādību un līdzvērtību. Saeima NVO vērtē kā līdzvērtīgu partneri un atzīst, ka to līdzdalība dod būtisku ieguldījumu likumu ierosināšanas, sagatavošanas un izvērtēšanas procesos, kuros tiek izmantota pilsoniskās sabiedrības ekspertīze, tādējādi paaugstinot pieņemto likumu kvalitāti un sabiedrības līdzatbildību⁴⁸. Kā arī Saeima 2024. gadā lēma LPA iekļaut kā pastāvīgo partneri Saeimas un pilsoniskās sabiedrības sadarbības grupā.
- 2024. gadā platforma Manabalss.lv turpināja palielināt savu nozīmi, kļūstot par vienu no populārākajiem instrumentiem sabiedrībai, lai ierosinātu iniciatīvas normatīvo aktu izmaiņām dažādās jomās. Kopumā 2023. gadā tīmekļa vietnē Manabalss.lv tika publicētas 164 iniciatīvas (no 344 izvērtētajām). Saeimai un citām iestādēm tika iesniegtas 38, bet pašvaldībām 30 iniciatīvas. 2023. gadā Manabalss.lv kopienai pievienojās gandrīz 60 000 jaunu lietotāju (kopējais unikālo platformas lietotāju skaits ir 513 866), un tika nodotas 701 081 iedzīvotāju balsis.
- BN no visas ES, tai skaitā Latvijas, aicināja politiķus un politiskās partijas, kas kandidē Eiropas Parlamenta vēlēšanās, parakstīt “Pilsoniskā sabiedrība Eiropas Savienībai” (*Civil Society for EU*) manifestu⁴⁹ un iestāties par tajā minētajām vērtībām pilsoniskās sabiedrības stiprināšanai. Manifestu kopumā parakstīja 400 deputātu kandidāti, no Latvijas – 27.

⁴⁷ <https://www.saeima.lv/lv/aktualitates/saeimas-zinas/33182-saeimas-prezidijs-apstiprina-jaunu-deklaraciju-sadarbibai-ar-pilsonisko-sabiedribu>

⁴⁸ Deklarācija par Saeimas sadarbību ar pilsonisko sabiedrību https://saeima.lv/files/Deklaracija_par_sadarb_pilson_sabiedr_2202.pdf

⁴⁹ 2024.gada ES vēlēšanu manifesti [LATVIAN manifesto](#)

- No 2024. gada 1. septembra iedzīvotājiem ir stājies spēkā iespēja ierosināt pašvaldību referendumus⁵⁰, kas sākotnēji bija paredzēta no 2024. gada 1. janvāra. Gaidāms, ka šis pārmaiņas nodrošinās līdzdalību lēmumu pieņemšanā pašvaldībās un ietekmētu domes darbu vietējo iedzīvotāju interesēs. Šobrīd atbildīgās institūcijas strādā pie risinājuma, lai tiktu ieviests tiešsaistes vēlēšanu reģistrs, atvieglojot balsošanas procesu.
- Ziņojuma tapšanā iesaistītie eksperti, uzskata, ka 2024. gadā BN pozitīvi vērtē TAP attīstību, tomēr tās pauž arī bažas, ka atsevišķas iedzīvotāju grupas var saskarties ar izaicinājumiem, iestājoties par savu viedokli, jo tām trūkst izpratnes par valsts politikas procesu, kā arī prasmes izmantot informācijas un komunikācijas tehnoloģijas nav pietiekami attīstītas, lai spētu dalīties ar saviem viedokļiem.
- 2024. gada 11. oktobrī PSO pārstāvji piedalījās biedrības “Sabiedrība par atklātību - Delna” organizētajā diskusijā ar Eiropas Parlamenta deputātiem. Pēc LPA iniciatīvas NVO un Eiropas Parlamenta deputāti vienojās par regulāra dialoga īstenošanu, lai stiprinātu sadarbību starp pilsonisko sabiedrību un Latvijas pārstāvjiem EP, un nodrošinātu Latvijas nevalstiskā sektora balsi ES lēmumu pieņemšanā.
- 2024. gada 27. februārī, Starptautiskajā NVO dienā tika organizēta Saeimas komisiju atvērto durvju diena NVO, kad Saeimā viesojās aptuveni 100 cilvēku no teju 60 dažādām biedrībām un nodibinājumiem. Pilsoniskās sabiedrības pārstāvji un deputāti pārrunāja iespējas uzlabot likumdevēja un pilsoniskās sabiedrības dialogu.
- 2024. gada 7. maijā, notika ikgadējais Saeimas un nevalstisko organizāciju forums, kurā aplūkoja Latvijas nākotni drošā Eiropā, atzīmējot Latvijas divdesmit gadus kā Eiropas Savienības un NATO dalībvalsti. Forumā tika diskutēts par drošu vidi bērniem un jauniešiem, sociālekonomiskajiem mērķiem Eiropā un Latvijā un sadarbību starp publisko pārvaldi un nevalstiskajām organizācijām.
- 2024. gadā novēroti veiksmīgi PSO interešu pārstāvības piemēri, to vidū BN aktīvā dalība, iebilstot pret FM iecerētajiem grozījumiem UIN likumā, kas paredzētu piemērot BN UIN maksājumus, kā rezultātā jautājums tika apturēts uz laiku. Kopā 127 organizācijas sniedza viedokli TAP portālā, iebilstot pret FM piedāvātajiem grozījumiem.
- Vienlaikus ziņojuma tapšanas laikā veidotās aptaujas respondenti un iesaistītie PSO eksperti ar līdzdalības un interešu pārstāvības pieredzi norāda, ka NVO līdzdalība lēmumu pieņemšanā gan nacionālā, gan pašvaldību līmenī mēdz būt drīzāk demonstratīva, nevis ar iespēju patiešām ietekmēt lēmumus.

⁵⁰ Ar Vietējo pašvaldību referendumu likumu grozījumu saistītās izmaiņas [Latvijā var rīkot pašvaldību referendumus - LV portāls](#)

Pilsoniskās sabiedrības kapacitāte un noturība

Noturība un kapacitāte attiecas uz BN spēju efektīvi darboties un pielāgoties mainīgajiem apstākļiem, ilgtspējīgi nodrošinot savu darbību, pārvaldību un mērķu sasniegšanu.

Konteksts:

BN ir būtiska nozīme spēcīgas, neatkarīgas un demokrātiskas pilsoniskās sabiedrības veicināšanā, stiprinot sabiedrības vēlmi rīkoties kopējam labumam un palielinot sabiedrības noturību. Nesenās krīzes Latvijā un reģionā, piemēram, COVID-19 pandēmija un Krievijas agresīvais pilna mēroga iebrukums Ukrainā, izcēla pilsoniskās sabiedrības neaizstājamo lomu reaģēšanā krīzes situācijās un humānās palīdzības sniegšanā, jo īpaši vietējā līmenī. Vietējo kopienu līderiem un valsts līmeņa pilsoniskās sabiedrības organizācijām šajās krīzes situācijās bija izšķiroša loma.

Daudzas organizācijas norāda, ka to darbību būtiski ierobežo dažādi tiesiskās vides un administratīvo procedūru aspekti. 37 % organizāciju kā galveno kavēkli min biežas likumu un noteikumu izmaiņas, kam seko problēmas ar ziedojumu (33 %) un nodokļu (26 %) normatīvo regulējumu. Turklāt dažādi citi normatīvā regulējuma aspekti, piemēram, saimnieciskās darbības un iepirkumu procesa sarežģītība, rada problēmas no 10 % līdz 25 % organizāciju. Šie faktori liecina, ka daudzām organizācijām ir būtiski administratīvi šķēršļi, kas negatīvi ietekmē to finanšu stabilitāti un ilgtspēju.⁵¹

Finanšu resursu pieejamība tiek uzskatīta par vienu no lielākajiem darbības kavēkļiem. LPA 2022. gada pētījumā 69 % organizāciju norāda, ka tie ir nepietiekami, bet tikai 23 % uzskata, ka tie ir pietiekami. Aptaujā arī atklājās, ka 49% organizācijām trūkst algoto darbinieku, bet 45 % norāda brīvprātīgo trūkumu pamatdarbībā. Turklāt 41 % organizāciju atzīst, ka trūkst *pro bono* atbalsta no speciālistiem un ekspertiem. BN pārstāvju prasmes un zināšanas tiek vērtētas pozitīvi, jo 89% organizāciju uzskata, ka tās ir pietiekamas, lai nodrošinātu sekmīgu darbību. Tomēr 19% organizāciju norāda uz nepietiekamām prasmēm projektu vadībā, 22 % kritizē svešvalodu prasmes, bet 27 % norāda uz problēmām grāmatvedības jautājumos un 46 % – juridiskajos jautājumos.

Kritiskākus savu darbinieku prasmju un zināšanu vērtējumus sniedz organizācijas jaunatnes un sociālā atbalsta jomās, kā arī jaundibinātās organizācijas un tās, kuru darbības pieredze nav ilgāka par 5 gadiem. Tāpat novērojams, ka zināšanu nepietiekamību izteikti biežāk atzīst lokālā mērogā strādājošās organizācijas.

Pārējo gadu laikā samazinās darba ņēmēju skaits biedrībās un nodibinājumos. 2022. gadā biedrībās un nodibinājumos kopumā tika nodarbināti 21 905 darba ņēmēju. Kopš 2019. gada nodarbināto skaits ik gadus samazinās – kopš 2019. gada samazinājums par aptuveni 5 000

⁵¹ Pilsoniskās sabiedrības organizāciju resursi: esošā situācija un vajadzības 2022:

https://nvo.lv/uploads/pilsoniskas_sabiedrības_organizāciju_resursi_esosa_situācija_un_vajadzības_2022946.pdf

personu. Tikmēr personu skaits, kurām vienīgais darba ienākumu avots ir nodarbinātība biedrībā vai nodibinājumā, paliek salīdzinoši nemainīgs pēdējo gadu laikā⁵².

Aptaujā BN pārstāvji tika lūgti norādīt, kādas tieši prasmes un zināšanas to darbiniekiem būtu papildus nepieciešamas. Visbiežāk norādīts uz nepieciešamību pēc šādām papildu mācībām:

- digitālās prasmes, digitālās tehnoloģijas;
- svešvalodas;
- projektu sagatavošana, projektu rakstīšana, projekta ideju izstrāde;
- grāmatvedība;
- juridiskās zināšanas;
- mārketinga, sabiedriskās attiecības, komunikācijas prasmes.

Infrastrukturā pieejamību un pietiekamību organizācijas aptaujā kopumā vērtē pozitīvi. Vislabāk organizācijas ir nodrošinātas ar sakaru līdzekļiem (73 % novērtē, ka pietiekami), datortehniku (61 %) un mēbelēm, biroja iekārtojumu (58 %). Savukārt visvairāk kritisko vērtējumu aptaujā minēts par nodrošinājumu ar transportu (48 % organizāciju apgalvo, ka tai ir nepietiekami transporta resursu, un tikai 36%, ka pietiekami), programmatūrām (38 %), telpām (40 %).

BN sektors Latvijā ir ilgstoši cīnījies ar nepietiekamu tehnikas un digitālo rīku nodrošinājumu, un pēdējo gadu straujie digitālās pārorientēšanās procesi lielā mērā skar BN, radot jaunus izaicinājumus – gan kā pašiem tautsaimniecības dalībniekiem, kuriem jāpielāgojas mainīgajiem apstākļiem, tai skaitā digitalizējot to sniegtos pakalpojumus, gan arī, kā uz darba tirgus dalībniekiem. Diemžēl BN, izņemot tādas, kas apvieno komersantus, ir izslēgtas no digitalizācijas atbalsta, kas tiek nodrošināts no Atveseļošanās un noturības plāna finansējuma. Vienlaikus paredzams, ka BN ir un nākotnē būs būtiska loma risku novēršanai, kas saistīts ar nevienlīdzības pieaugumu dēļ digitālo prasmju nelīdzsvarotības sabiedrībā un dezinformācijas mazināšanā. 2024. gadā BN vēlreiz aktualizēja nepieciešamību ļaut BN saņemt atbalstu digitalizācijas programmās.⁵³

BN ir ļoti svarīgs partneris publiskajai pārvaldei sabiedrības informēšanā un izglītošanā, kas ir efektīvs atbalsts jebkuras krīzes situācijā. BN veic šādu funkciju, izmantojot uzticamu, publiskās pārvaldes sagatavotu informāciju, un izplatot to savos komunikācijas tīklos. Tāpat BN var efektīvi apzināt dažādu sociālo grupu, tai skaitā mazaizsargāto vajadzības un nereti reaģēt uz to daudz ātrāk nekā publiskā pārvalde. Tas ir īpaši efektīvi, jo bieži vien BN aktīvisti ir viedokļu līderi to kopienās. Tādēļ 2023. un 2024. gados LPA un Latvijas Platforma attīstības sadarbībai sadarbojoties ar nacionāliem un starptautiskiem ekspertiem, īstenoja virkni pasākumu BN. Piemēram, organizētajos semināros un mācībās BN bija iespēja iegūt nepieciešamās prasmes un zināšanas, lai efektīvi reaģētu uz krīzēm gan individuāli, gan sadarbojoties ar citiem.

⁵² Latvijas Pilsoniskā alianse (2024). Pilsoniskās sabiedrības organizāciju sektors Latvijā. [pso sektors latvija versija 29.pdf](#)

⁵³ Par Latvijas Atveseļošanas un noturības mehānisma plāna otro papildinājumu: https://nvo.lv/uploads/atzinums_par_anm_plana_otro_papildinajumu.pdf

BN sektora spējas reaģēt uz krīzēm pašlaik ir ierobežotas, taču tā loma atbalsta sniegšanā krīzes pieaug. Sabiedriskās politikas centra PROVIDUS 2023. gadā veiktajā pētījumā aptaujātie BN pārstāvji pauda, ka Latgalē sektors nav bijis aktīvs krīzes situācijās, piemēram, pandēmijas laikā vai bēgļu ierašanās laikā no Ukrainas. Kā iemeslus minēja kapacitātes trūkumu papildu aktivitātēm, uzsverot lieko darbu aktīvas vietējās pašvaldības iejaukšanās dēļ un bažas par etnisko spriedzi, kas ietekmē viņu iesaistīšanos.⁵⁴

Latvijas BN pieejamība mācībām ir samērā plaša, taču tā lielā mērā ir atkarīga no pieejamajiem resursiem un projekta finansējuma. Daudzas organizācijas piedāvā mācības, kas fokusējas uz dažādām tēmām, piemēram, projektu vadību, brīvprātīgo koordinēšanu un sabiedrības iesaisti. Tomēr piekļuve kvalitatīvām mācībām var būt ierobežota finansējuma trūkuma dēļ. Pēdējos gados BN vadītāji norāda uz augstākā līmeņa vadības stiprināšanas trūkumu. Tāpat arvien aktuālāks paliek pieprasījums pēc labbūtības programmām.

Savstarpējā sadarbība starp Latvijas BN kopumā ir pieaugoša, taču joprojām pastāv izaicinājumi. Lielākās organizācijas bieži sadarbojas kopēju mērķu sasniegšanai un projektu īstenošanai, tomēr mazo un lielo organizāciju sadarbība nereti ir sadrumstalota. Ir iniciatīvas, kas vērstas uz sadarbības veicināšanu, taču pastāv vēlme pēc ciešākas un organizētākas BN tīklu izveides, lai kopīgi risinātu sabiedrības problēmas un attīstītu ilgtspējīgākas sadarbības platformas.

Daudzas organizācijas izstrādā un īsteno stratēģiskus plānus. Tomēr daudzas organizācijas turpina noteikt savu pieeju un darbības, pamatojoties uz donoru finansējuma pieejamību un to noteiktām prasībām. Organizācijām, kas pretendēja uz noteiktiem AIF projektu konkursiem, bija jā sagatavo un jāpublicē stratēģiskie plāni, gada pārskati un citi dokumenti. Līdzīgu pieeju no 2024. gada ir pārņēmis Sabiedrības integrācijas fonds.

Galvenie novērojumi 2024. gadā:

- Evikas Siliņas vadītās Valdības rīcības plānā⁵⁵ iekļautas apņemšanās attiecībā uz pilsoniskās sabiedrības, pilsoniskā dialoga, saliedētu sabiedrību un sabiedrības noturības stiprināšanu:
 - saliedētas sabiedrības veicināšana (VRP 21. uzdevums) – palielināt sabiedrības pārstāvību saliedētības veicinošos pasākumos, sekmēt sabiedrības pašorganizēšanās uz iekļaujošas līdzdalības principa pamata, stiprināt vietējās kopienas un organizācijas, kas strādā ar mazākumtautību pārstāvjiem, mazaizsargātajām un līdzdalībā neiesaistītām sabiedrības grupām;
 - sabiedrības noturības stiprināšana (VRP 2. uzdevums) – papildus Krīzes vadības centra izveidei stiprināt sabiedrības pašorganizēšanos un vietējās kopienas,

⁵⁴ Pētījums "Nevalstiskais sektors Latgalē. Cik liels? Cik stiprs? Cik gatavs krīzēm?": <https://providus.lv/wp-content/uploads/2023/11/Providus-Latgale.pdf>

⁵⁵ Valdības rīcības plāns Deklarācijas par Evikas Siliņas vadītā Ministru kabineta iecerēto darbību īstenošanai [Par Valdības rīcības plānu Deklarācijas par Evikas Siliņas vadītā Ministru kabineta iecerēto darbību īstenošanai \(likumi.lv\)](https://likumi.lv)

iedzīvotāju psiholoģisko noturību, pretestību dezinformācijai un iedzīvotāju spējas organizēt pretošanos iespējama iebrukuma gadījumā.

- 2024. gadā tika pabeigts pirmais iniciatīvas Demokrātijas akadēmija mācību gads, kas ir unikāla licencēta programma ar mērķi stiprināt Latvijas sabiedrības pilsonisko kompetenci. Tāpat tika pabeigts darbs pie Demokrātijas akadēmijas mācību e-kursa, kas ir brīvi pieejams ikvienam. E-kursu veido 36 stundu mācību programma, lai ikvienam būtu iespēja sev ērtā laikā un vietā izzināt demokrātiju, demokrātijas mehānismus valstī un pašvaldībā un pilsoniskās līdzdalības formas, stiprināt pilsonisko kompetenci, kā arī apzināt demokrātijas sniegtās iespējas un riskus.
- 2024. gadā noslēdzās Aktīvo iedzīvotāju fonda darbība, ar kura atbalstu daudzas BN varēja stiprināt savu kapacitāti.
- 2024. gadā fonds "PLECS" veica pētījumu par darba vides un izdegšanas faktoriem, iekļaujot arī nevalstisko sektoru. Rezultāti liecina, ka šobrīd lielākai daļai komandu dalībnieku nav izteiktu profesionālās izdegšanas pazīmju. Tomēr pētījumā arī norādīts, ka iespējams, daļa NVO komandu locekļu ir ceļā uz profesionālo izdegšanu dažādos veidos, bet neliela daļa to piedzīvo intensīvā veidā.
- LAPAS izstrādāja zināšanu platformu, kurā pieejami mācību moduļi - "Attīstības sadarbība", "Humānā palīdzība" un "Kopienas noturība". Kopienas noturības modulī 22 nodarbībās var uzzināt par to, kas ir noturība, noturības līmeņi, apdraudējuma konteksts globāli un Latvijā, kādi normatīvie akti šo jomu regulē un kādi ir praktiskās rīcības piemēri apdraudējuma gadījumā dažādos noturības līmeņos. Īpaša uzmanība pievērsta indivīda un kopienas lomai noturības veidošanā un uzturēšanā, gatavojoties krīzes situācijai un tās laikā.
- Reģionālie NVO atbalsta centri turpina nodrošināt pakalpojumus pilsoniskās sabiedrības organizācijām un aktīviem iedzīvotājiem, sniedzot atbalstu pamatvajadzībām organizāciju attīstībā. Eksperti norāda, ka nepieciešams rīkot vairāk pasākumus reģionos, lai mazinātu plaisu starp Rīgu un reģioniem, kā arī mudinātu iedzīvotājus vietējā līmenī kļūt aktīvākiem politiski sabiedriskajās norisēs. Kā piemēru var minēt Latvijas Lauku forumu, kas Latvijā ievieš viedo ciemu koncepciju, kas koncentrējas uz tradicionālu un jaunu sadarbības tīklu veidošanu un pakalpojumu uzlabošanu. Viedie ciemi ir pašorganizējošas kopienas, kas spēj noteikt un īstenot savas prioritātes. 2024. gadā Latvijā ir īstenoti vairāki viedo ciemu konceptu popularizējoši projekti.

Pilsoniskās sabiedrības publiskais tēls

Publiskais tēls ir sabiedrības, plašsaziņas līdzekļu, publiskās pārvaldes un privātā sektora kopējā uztvere un attieksme pret BN darbību, kā arī tas, kā pašas organizācijas prezentē savu misiju, vērtības un aktivitātes.

Konteksts:

Sabiedrības priekšstats par PSO kopumā ir vērtējams pozitīvi, un šķietami, pēdējos gados sabiedrībā aizvien vairāk tiek atzīta un novērtēta PSO darbība, jo īpaši krīzes pārvarēšanas un

palīdzības sniegšanas jomās. Arī amatpersonas un politiķi arvien vairāk novērtē pilsoniskās sabiedrības nozīmi valsts attīstībā. Par to liecina arī pēdējos gados vērojamā tendence, ka arvien vairāk pilsoniskās sabiedrības pārstāvju saņem valsts augstākos apbalvojumus.

Kamēr atsevišķos gadījumos publiskās pārvaldes un pašvaldības uztver BN kā līdzvērtīgus sadarbības partnerus, citos gadījumos BN tiek uztvertas kā izpildītāji vai pat konkurenti. Lēmumu pieņemšanas procesā BN bieži netiek iesaistītas vienlīdzīgi ar citiem dalībniekiem, piemēram, valsts budžeta sarunās.

Biznesa sektors BN uzskata par partneriem, par ko liecina korporatīvās sociālās atbildības programmas, kas nereti ietver sadarbību ar PSO. Uzņēmumi veicina savu darbinieku brīvprātīgo darbu organizācijās.

BN rada darba vietas, it īpaši, nodarbinot mazaizsargāto personu grupas (piemēram, cilvēkus ar invaliditāti, seniorus, un citas mazaisargātās personu grupas), tādējādi gan veicot nodokļu iemaksas budžetā un mazinot slogu uz sociālo pabalstu budžetu, gan arī vairojot cilvēkkapitālu visās sociālajās grupās. BN ievieš pašvaldību, valsts pārvaldes pakalpojumus, deleģētus uzdevumus sociālās aprūpes un citās jomās⁵⁶. Šo darbību īstenošanai tās piesaista arī ziedojumus un citus resursus, tā spēcinošot ieviešanas kvalitāti.

BN, it īpaši SLO, darbība ir vērsta uz labdarību, cilvēktiesību un indivīda tiesību aizsardzību, pilsoniskas sabiedrības attīstību, izglītības, zinātnes, kultūras un veselības veicināšanu un slimību profilaksi, sporta atbalstīšanu, vides aizsardzību, palīdzības sniegšanu katastrofu gadījumos un ārkārtas situācijās, sabiedrības, it īpaši trūcīgo un sociāli mazaizsargāto personu grupu sociālās labklājības celšanu, kas ir neatsverams resurss krīzē.

BN ir galvenās brīvprātīgā darba organizētājas. Brīvprātīgais darbs dod tiešu labumu ekonomikā, veicot kopienai nepieciešamos darbus un uzdevumus brīvprātīgi, bieži investējot/ziedojot ne tikai savu laiku un zināšanas, bet arī personīgos resursus. Brīvprātīgais darbs ir pamats spēcīga sociālā kapitāla veidošanai, kas savukārt ir investīcijas valsts attīstībai.

Vienlaikus arvien biežāk novērojamas plašas komunikācijas kampaņas. Piemēram, 2024. gadā Latvijas Dabas fonds saņēma godalgoto pirmo vietu “Best Marketing” par īstenoto kampaņu “Lai jānuzāļu meklējumi vainagojas”. Kampaņas mērķis bija popularizēt dabiskās pļavas.

Sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu sabiedriskā pasūtījuma vadlīnijas 2023.-2025. gadam un uzdevumi plāna sagatavošanai 2025. gadam ir iekļauts uzdevums palielināt BN pārstāvniecību sabiedrisko mediju saturā.

Galvenie novērojumi 2024. gadā:

- 2024. gadā PSO pārstāvji vairākkārt tika iekļauti kā eksperti daudzos rakstos laikrakstos un žurnālos, kā arī TV un radio programmās, informējot par dažādām tēmām. Piemēram, plaši atspoguļotas tika PSO aktivitātes Ukrainas atbalstam. Jāatzīmē, ka reģionu organizāciju eksperti, kas iesaistīti ziņojuma tapšanā, norāda, ka

⁵⁶ LPA pētījums “Biedrību un nodibinājumu iesaiste valsts pārvaldes uzdevumu izpildē: deleģējuma un līdzdarbības līgumu slēgšanas prakse ministrijās” (2023).
[deleģējumi_ministrijas_lpa_apkopo_jums_2023384.pdf](#)

nacionāla mēroga mediji nereti neatsaucas uz reģionu organizāciju aicinājumiem atspoguļot organizāciju aktivitātes.

- Ziņojumā iesaistītie eksperti norāda, ka BN, lai palielinātu izpratni par savu darbību, plaši izmanto sociālos medijus un citus tiešsaistes rīkus informācijas sniegšanai. Vairākām organizācijām ir sabiedrisko attiecību speciālisti, kas īsteno organizācijas publicitātes aktivitātes.
- Organizāciju vadītāji veido un uztur aktīvu sadarbību ar žurnālistiem, lai popularizētu organizāciju darbību un aktuālās tēmas.
- Atsevišķas organizācijas, piemēram, biedrība "Pilsēta cilvēkiem" īsteno sociālās kampaņas, kas ir labi atpazīstamas sabiedriskajos un komerciālajos plašsaziņas līdzekļos.
- Ir pieejami daudzi mācību kursi, kas koncentrējas uz izglītošanu par sociālo mediju izmantošanu organizācijas darbībā.
- Papildus tīmekļa vietnēm liela daļa organizāciju ir izveidojušas oficiālos profilus vai slēgtas domubiedru grupas sociālajā medija vietnē Facebook. Sociālie tīkli tiek izmantoti kontaktu veidošanai un jaunu sadarbības partneru identificēšanai.
- BN regulāri sadarbojas ar uzņēmējiem un valsts pārvaldes institūcijām. 2024. gadā dažādas nozares arvien vairāk uzsvēra sadarbības priekšrocības. Vairākiem uzņēmumiem ir spēcīgas korporatīvās sociālās atbildības programmas, kas atbalsta organizācijas dažādās darbības jomās. Piemēram, Mobilly, izmantojot savu lietotni, nodrošina iespējas ikvienam ziedot dažādām pilsoniskās sabiedrības organizācijām Latvijā.
- 2024. gada aprīlī LPA un LAPAS, globālās alianses CIVICUS, kas apvieno pilsoniskās sabiedrības aktīvistus visā pasaulē, biedres rīkoja CIVICUS vizīti Rīgā, kas bija iespēja veicināt izpratni par Latvijas PSO nozīmi.
- 27. februārī visā pasaulē svin Starptautiskā nevalstisko organizāciju dienu (*World NGO day*), kas ir veltīta organizētajai pilsoniskajai sabiedrībai, lai izceltu darbu kopējam labumam, līdzcilvēku dzīves kvalitātes uzlabošanai, kā arī valstu attīstības un ilgtspējīga miera nodrošināšanai. Aktīvistu, amatpersonu, brīvprātīgo, valsts iestādes un citas organizācijas sveica NVO par darbu un ieguldījumu, ko tās veic sabiedrības labā.
- Fonds DOTS katru gadu organizē sarunu festivālu LAMPA, lai stiprinātu demokrātisku un atvērtu sarunu kultūru. Festivāls 2024. gadā noritēja 10. gadu, 365 pasākumos un 62 norises vietās divās dienās pulcējot vairāk nekā 25 000 dalībnieku. Festivāla programmā bija diskusijas un citu formātu sarunas par tādām tēmām kā cilvēks, izglītība, finanses un ekonomika, drošība un tieslietas, Eiropa un pasaule, valsts un sabiedrība, kultūra un prāta atpūta, vide un ilgtspēja, mediji, mākslīgais intelekts un tehnoloģijas, mentālā veselība u.c., kā arī interaktīvas un izklaidējošas spēles, darbnīcas, diskusijas, sarunas, iestudējumi, sporta pārraides un raidierakstu dzīve izpildījumi.
- Tomēr ziņojuma tapšanas gaitā iesaistītās organizācijas norāda, ka bieži pret pilsoniskās sabiedrības aktīvistiem un organizācijām tiek īstenotas nomelnošanas kampaņas, visbiežāk tieši digitālajā vidē. Šādas kampaņas mēdz būt vērstas tieši pret

dažādu mazsaizsargāto grupu (piemēram, LGBTQ+ kopiena, bēgļi, mazākumtautības, seksuālā un reproduktīvā veselība) pārstāvošām organizācijām.

- Pēc Tiesībsarga biroja paustajiem pārmetumiem un atzinuma biedrība "Papardes zieds" 2024. gadā pārtrauca izmantot grāmatu "SENSOA Karogu sistēma: kā reaģēt uz bērnu un jauniešu seksuālo uzvedību". Biedrība "Papardes zieds" pilnībā nepiekrīt Tiesībsarga biroja pozīcijai un tā rīcībā saskata centienus apšaubīt un kontrolēt profesionāļu darbu.

SECINĀJUMI

Visi Līmeņrāža ziņojuma gatavošanas laikā apkopotie dati tika analizēti, lai katrā no analizētajām pilsoniskās telpas jomām veiktu novērtējumu skalā no 1 līdz 7, kur **katrs vērtējums atspoguļo pārmaiņas attiecīgajā jomā 2024. gada laikā**. Skaitlis 4 simbolizē neitrālu stāvokli, kas norāda, ka situācija pēdējā gada laikā nav būtiski mainījies – nav novērota ne uzlabošanās, ne pasliktināšanās. Vērtējums zem 4 liecina par situācijas pasliktināšanos, kur 1 apzīmē lejupslīdi uz pilsoniskajai sabiedrībai ārkārtīgi nelabvēlīgu stāvokli, kas raksturīgs autoritārai videi. Savukārt vērtējums virs 4 norāda uz situācijas uzlabošanos, kur 7 raksturo pilsoniskajai sabiedrībai izcili labvēlīgu vidi, kas tuva ideālai demokrātijai.

BIEDROŠANĀS BRĪVĪBA: 3,9

Būtiskākās izmaiņas:

PSO darbības vidē 2024. gadā novērojama neliela lejupslīde salīdzinājumā ar iepriekšējo gadu, taču pamanāmas arī pozitīvas tendences. Saskaņā ar SIA "Lursoft" uzturētās datubāzes ziņām, 2024. gadā tika dibinātas 952 un likvidētas 266 BN, kopējam skaitam sasniedzot 27 513. Tika veikti grozījumi galvenajā reglamentējošajā likumā, kas nosaka BN dibināšanu un ikdienas darbību – Biedrību un nodibinājumu likumā. Paredzams, ka šie grozījumi veicinās lielāku biedru, valdes un citu iesaistīto dalībnieku līdzdalību organizāciju lēmumu pieņemšanas procesā, dos iespēju organizācijām darboties efektīvāk un taupīgāk, sniedzot tiesības biedru sapulces organizēt, izmantojot elektroniskos līdzekļus. Jaunais BN jomu klasifikators galvenokārt vērtējams kā svarīgs instruments, lai varētu tikt veikta efektīva sektora analītika, uzraudzība un ieviesta datos balstīta pilsoniskās sabiedrības attīstības politika.

Līdz 2024. gada beigām nav apstiprināti grozījumi SLO likumprojektā. Lai gan grozījumu izstrāde sāka jau 2018. gadā, Finanšu ministrija nav spējusi saskaņot likumprojektu ar BN, kas uztur konceptuālus iebildumus. Pēc 2024. gada 27. novembra Memoranda padomes sanāsmē tika nolemts uz laiku apturēt likumprojekta virzību, vienlaikus uzdodot Tieslietu ministrijai līdz 2025. gada 1. jūnijam izstrādāt risinājumus BN, kas neatbilst šim sektoram, piemērotākam juridiskajam statusam.

Latvijas pilsoniskās sabiedrības organizācijas cēla trauksmi un kritizēja EK priekšlikumu direktīvai, kas paredz regulēt interešu pārstāvību “trešo valstu vārdā” un ko PSO vērtē kā līdzvērtīgu tā sauktajam “ārvalstu aģentu” regulējumam. BN norādīja uz bažām par pamattiesību apdraudējumu, iespējamo pilsoniskās sabiedrības organizāciju diskrimināciju un stigmatizāciju, un uzsvēra nepieciešamību pēc visaptveroša direktīvas ietekmes izvērtējuma. Tajā pašā laikā atzinīgi tika vērtēta Eiropas pārrobežu asociāciju direktīva, kas atvieglo bezpeļņas organizāciju darbību ES mērogā.

LPA kopā ar citām BN iebilda SIF Padomes sēdes lēmumam attiecībā uz nevalstisko organizāciju pārstāvju SIF Padomē apstiprināšanu un argumentāciju šī lēmuma pieņemšanai – pamatā atsevišķu BN pārstāvju politiskā piederība. Vēlāk, pēc tikšanās ar SIF Padomi un organizācijām, kas piedalījās konkursā uz SIF Padomes locekļu vietām, tika apstiprināts jaunais Padomes sastāvs.

PULCĒŠANĀS BRĪVĪBA: 4,2

Būtiskākās izmaiņas:

Pulcēšanās brīvības vide 2024. gadā nav būtiski mainījusies. Lai gan nav pieņemti jauni tiesiski regulējumi, ne arī novērotas būtiskas izmaiņas to piemērošanas praksē, tomēr situācija kopumā vērtējama pozitīvi.

2024. gadā Latvijas pašvaldības saņēma 411 pieteikumus piketiēm, gājieniem un sapulcēm, no kuriem 7 tika atteikti. Tas ir ievērojams pieteikumu skaita samazinājums salīdzinājumā ar 2023. gadu, kad tika saņemti 636 pieteikumi un tikai viens atteikums. Lielākā daļa šī samazinājuma saistīta ar Rīgas valstspilsētu, kur pieteikumu skaits samazinājās no 507 2023. gadā līdz 266 līdz 2024. gada oktobrim.⁵⁷

Gada laikā nozīmīgākais piketa atteikums bija saistīts ar privātpersonas pieteikumu organizēt protestu pie Ministru kabineta, lai izrādītu solidaritāti ar Palestīnas iedzīvotājiem Izraēlas un Palestīnas konfliktā. Atteikuma pamatojums tika skaidrots ar drošības dienestu izvērtējumu, kas norāda uz iespējamiem draudiem sabiedrības drošībai šāda piketa norises laikā. Jānorāda, ka 2024. gada februārī norisinājās gājiens Palestīnas iedzīvotāju atbalstam, kurā piedalījās aptuveni 50–60 cilvēki.

Pulcēšanās brīvības kontekstā pozitīvi vērtējama Rīgas valstspilsētas iniciatīva kopienu centru izveidē. 2024. gada oktobrī tika izsludināts konkurss sabiedrības vadītu kopienu centru pilotprojekta īstenošanai. Konkursa mērķis ir izvēlēties operatoru, kas nodrošinātu kopienas centra darbību atbilstoši pašvaldības un apkaimju vajadzībām, vienlaikus saņemot vienreizēju finansiālu atbalstu projekta īstenošanai. Šī iniciatīva uzsver Rīgas pašvaldības centienus veicināt vietējo kopienu aktivitātes un līdzdalību.

⁵⁷ Datu avots: Latvijas Republikas pašvaldības (pēc LPA pieprasījuma)

VĀRDA BRĪVĪBA: 3,7

Būtiskākās izmaiņas:

Vārda brīvības tiesiskā vide 2024. gadā nav būtiski mainījies, taču rezultāti liecina par nelielu lejupslīdi. Ziņojuma tapšanas gaitā izveidotās aptaujas rezultāti un ekspertu diskusija izceļ satraukumu par naida runas izplatību Latvijā digitālajā vidē, kas lielā mērā veido salīdzinoši kritisko vērtējumu šajā ziņojumā. Tāpat vērojama sabiedrības polarizācija, kas noved pie asākām reakcijām un verbāliem uzbrukumiem gan organizācijām, gan individuāliem aktīvistiem.

Ekspertu diskusijā tika uzsvērts, ka digitālajā vidē pastiprinās uzbrukumi un dezinformācijas izplatība, radot spiedienu uz pilsoniskās sabiedrības pārstāvjiem. Vienlaikus sabiedrība arvien biežāk saskaras ar pašcenzūru un augošu spriedzi, izsakot nepopulārus viedokļus. Tāpat tika izcelti arī gadījumi, kur sociālo mediju platformās netiek novērsti sistemātiski naida izteikumi, kas vērsti pret sabiedrisko sektoru un atsevišķām organizācijām. Negatīvi vērtējama arī vairāku reģionālo mediju slēgšana.

PIEKĻUVE FINANSĒJUMAM: 3,4

Būtiskākās izmaiņas:

No visām 7 ziņojumā apskatītajām jomām BN piekļuve finansējumam vērtējama viszemāk, attiecīgi novērojama vislielākā situācijas pasliktināšanās salīdzinājumā ar iepriekšējo gadu. Arvien mazāks skaits organizāciju uzrāda finanšu aktivitāti. Biedrībām un nodibinājumiem trūkst finansējuma, kas būtiski ierobežo un apgrūtina sektora iespējas veikt darbu sabiedrības labā. Straujā inflācija, Aktīvo iedzīvotāju fonda (Eiropas Ekonomikas zonas un Norvēģijas grantu programma) finansējuma perioda beigas, Šveices EEZ atbalsta mehānisma finansējuma nepieejamība Latvijā un citi faktori rada būtisku finansējuma pieejamības iztrūkumu.

Lai gan statistikas dati liecina, ka kopumā BN sektorā pieaug finanšu apjoms, tas nespēj nosēgt straujo inflāciju un personāla izmaksas. Papildus izveidotās jaunās finansējuma programmas ir mērķētas, piemēram, atbalstam Ukrainas civiliedzīvotājiem, vienlaikus tādu programmu kā NVO fonds viena projekta finansējuma apjoms netiek palielināts saskaņā ar inflācijas kāpumu. 2024. gadā NVO fondā saņemts rekordliels projektu pieteikumu skaits - 124 mikroprojekts, no kuriem apstiprināti tika tikai 40, bet 55 noraidīti nepietiekama finansējuma dēļ. Tāpat apstiprināti 50 no 124 makroprojektu pieteikumiem, savukārt 61 pieteikums tika noraidīts nepietiekama finansējuma dēļ.

Arvien lielāku izaicinājumu rada līdzfinansējuma un priekšfinansējuma prasības projektos, it īpaši liela mēroga grantos, taču Latvijā nav atbilstošas programmas, kas spētu izsniegt pieteikamu priekšfinansējumu BN, kā arī nosegt līdzfinansējuma daļu gadījumos, kad BN izdodas piesaistīt valsts budžetam ārvalstu finansējumu. Piemēram, Eiropas Komisijas administrētajā grantā pilsoniskās sabiedrības attīstībai ir pieejams līdz pat 6 miljoniem EUR, kas ar 10 % līdzfinansējuma prasību nozīmē 600 000 EUR līdzfinansējumu no bezpeļņas organizācijas.

Rezultāti liecina, ka BN joprojām nav apmierinātas ar procedūrām, kas reglamentē Eiropas Savienības struktūrfondu sadali Latvijā. Kaut arī Eiropas Komisija iekļauj vadlīnijās nepieciešamību iekļaut PSO struktūrfondu budžeta plānošanas izstrādē un apgūvē, Latvijā lēmumi joprojām bieži tiek pieņemti kabinetos “aiz slēgtām durvīm” ar minimālu sabiedrības grupu pārstāvju, biedrību un nodibinājumu iesaistīšanos.

Tāpat potenciāls drauds BN finansējumam 2024. gadā bija FM iniciatīva ierobežot BN iespējas veikt saimniecisko darbību, rosinot grozījumus UIN likumā. Grozījumi paredzēja to, ka no 2025. gada 1. janvāra BN bez sabiedriskā labuma organizācijas statusa būs jāmaksā uzņēmumu ienākuma nodoklis par veikto saimniecisko darbību. Pateicoties lielajai BN iesaistei publiskās apspriedes laikā Finanšu ministrija ziņoja, ka UIN grozījumi tiek apturēti, solot organizēt diskusijas un viedokļu apmaiņu ar BN, izvērtējot alternatīvus risinājumus.

TIESĪBAS PIEDALĪTIES LĒMUMU PIEŅEMŠANĀ: 3,7

Būtiskākās izmaiņas:

2024. gadā tika ieviestas vairākas pozitīvas pārmaiņas, to vidū pilnveidota Saeimas deklarācija par pilsoniskās sabiedrības attīstību Latvijā un sadarbību ar nevalstiskajām organizācijām, pilsoniskā dialoga atzīšana Valdības deklarācijā un tās rīcības plānā, apstiprinātas pilsoniskā dialoga mērķprogrammas, taču vēl joprojām politiskās apņemšanās un tiesiskā regulējuma prasības netiek ieviestas praksē pilnīgi, un jēgpilna sabiedrības iesaiste un dialoga uzturēšana nav pašsaprotamas lietas, bet gan atkarīgas no katras amatpersonas ieinteresētības.

Būtiskākas pārmaiņas pilsoniskās sabiedrības iesaistē lēmumu pieņemšanā varēja notikt 2024. gadā, ja tiktu savlaicīgi tiktu ieviests tā saucamais Memoranda padomes jaunais modelis, kuram pirmo reizi tika piešķirts finansējums no valsts budžeta līdzekļiem. 2024. gada 8. maijā Memoranda padomes sēde pirmo reizi norisinājās jaunajā paplašinātajā formātā – līdz ar Memoranda padomes locekļiem sēdē piedalījās Ministru prezidente Evika Siliņa un finanšu, iekšlietu, kultūras, tieslietu un vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministri. Sēdē tika pārrunātas aktualitātes valsts budžeta izveidē un pilsoniskās sabiedrības iesaiste budžeta procesā.

2024. gada 22. februārī Saeimā tika apstiprināta jauna deklarācija par pilsoniskās sabiedrības attīstību Latvijā, lai uzlabotu un modernizētu dialogu ar pilsonisko sabiedrību. Deklarācija

nostiprina tādas apņemšanās kā abpusēju atklātība, sadarbība un iekļaujošs pilsoniskais un sociālais dialogs. Tomēr 2024. gadā konstatēti vairāki deputātu lēmumi, kas ir pretrunā deklarācijai, piemēram, 81 deputāts nobalsoja pret grozījumiem Valsts pārvaldes iekārtas likumā, kas paredzētu plašākas sabiedrības līdzdalības iespējas Saeimas darbā.⁵⁸ Līdzīgi lēmumi par sabiedrības līdzdalības ierobežošanu tika virzīti Saeimā teritorijas plānošanas regulējumā.

2024. gada 7. maijā notika ikgadējais Saeimas un nevalstisko organizāciju forums, kurā tika aplūkota Latvijas nākotne drošā Eiropā, atzīmējot Latvijas divdesmit gadus kā Eiropas Savienības un NATO dalībvalstij. Saeimas NVO forums ir būtiska iniciatīva, kas veicina pilsoniskās sabiedrības un Saeimas sadarbību un attīsta NVO iesaisti likumdošanas procesos.

Tāpat novērojami vairāki labi piemēri interešu pārstāvībai, to vidū BN aktīvā dalība, iebilstot pret FM iecerētajiem grozījumiem UIN likumā, kas paredzētu piemērot BN UIN maksājumus, kā rezultātā jautājums tika apturēts uz laiku.

Tomēr kopumā pilsoniskās sabiedrības līdzdalība lēmumu pieņemšanā praksē mēdz atšķirties no tiesiskā regulējuma. Ziņojuma tapšanas laikā iesaistītie aptaujas respondenti un PSO eksperti norāda, ka nereti līdzdalības process mēdz būt demonstratīvs, nevis jēgpilns.

PILSONISKĀS SABIEDRĪBAS ORGANIZĀCIJU NOTURĪBSPĒJA UN KAPACITĀTE: 4,0

Būtiskākās izmaiņas:

Kaut arī kopīgais vērtējums attiecībā uz BN noturībspēju un kapacitāti ir neitrāls, tas veidojas gan no pozitīviem aspektiem, gan negatīviem. Vienlaikus arī jānorāda, tomēr izmaiņu tiesiskajā regulējumā vai piemērošanas praksē šajā jomā nav.

Pozitīvi vērtējams uzlabojums organizāciju pašvērtējumā par savu lomu un spējām aktīvi līdzdarboties sabiedrības noturības jautājumos. Piemēram, viena no LAPAS prioritātēm kopš 2022. gada ir kopienu noturībspēja un gatavība krīzēm, un pēdējo 2 gadu laikā ir rīkoti dažādi informatīvi izglītojoši pasākumi. 2024. gadā ir panākta cieša sadarbība ar atbildīgajām valsts iestādēm, tai skaitā pirmo reizi visaptverošajās valsts aizsardzības mācībās "Namejs 2024" tika izvēlētas vairākas aktivitātes, kurās iesaistīja BN un vietējās kopienas. Tāpat Rīgā apkaimes biedrības tika aicinātas piedalīties civiliedzīvotāju mācībās par to, kā rīkoties krīzē. Papildus Rīgas dome visu gadu tika rīkoja seminārus iedzīvotājiem, par to, kā rīkoties kara, dabas katastrofu, radiācijas avārijas un citu briesmu gadījumā. 2024. gada nogalē vairākās Latvijas pilsētās norisinās biedrības "Tev" organizēta konferenču sērija „Ukrainas civilās aizsardzības pasākumi, pieredze un kļūdas”. Šī projekta mērķis bija iepazīties ar Ukrainas pieredzi

pašaizsardzības jomā, organizējot apmācības un diskusijas, kas ļautu sekmēt nacionālās drošības stiprināšanu militāro draudu apstākļos.

2024. gadā tika veikti vairāki būtiski pasākumi, lai stiprinātu pilsoniskās sabiedrības lomu un sabiedrības noturību Latvijā. Valdības rīcības plānā iekļautās apņemšanās ietver saliedētas sabiedrības veicināšanu, uzsverot iekļaujošas līdzdalības principus, vietējo kopienu un organizāciju stiprināšanu, kas strādā ar mazākumtautībām un mazaizsargātām grupām. Tāpat VRP ietver sabiedrības noturības stiprināšanu, kas ietver iedzīvotāju psiholoģiskās noturības uzlabošanu, pretestības dezinformācijai veicināšanu un spēju organizēt pretošanos iespējamam iebrukumam.

Kā pozitīvs piemērs turpina darboties viedo ciemu koncepcija, kas izmanto digitālās tehnoloģijas un inovācijas, lai uzlabotu sadarbību un pakalpojumus vietējās kopienās. 2024. gadā Latvijā tika īstenoti vairāki projekti, kas popularizēja šo koncepciju.

Vienlaikus jāmin, ka organizāciju kapacitāti un noturību būtiski ietekmē finanšu pieejamība, kas šajā ziņojumā aprakstīta sadaļā Piekļuve finansējumam.

PILSONISKĀS SABIEDRĪBAS ORGANIZĀCIJU PUBLISKAIS TĒLS: 3,7

Būtiskākās izmaiņas:

Izmaiņas, salīdzinot ar iepriekšējo gadu, ir negatīvas, jo organizācijas arvien biežāk mēdz saskarties ar nomelnošanas kampaņām, īpaši digitālajā vidē. Šīs kampaņas ir vērstas pret mazāk aizsargātām grupām, piemēram, LGBTQ+ kopienām, bēgļiem un mazākumtautībām. Tāpat, piemēram, biedrība "Papardes zieds" piedzīvoja smagu kritiku pēc Tiesībsarga biroja atzinuma, kas lika pārtraukt izmantot izglītojošu materiālu, radot diskusijas par profesionāļu darba ierobežošanu.

Vienlaikus jānorāda, ka 27. februārī, kad visā pasaulē svin Starptautiskā nevalstisko organizāciju dienu (*World NGO day*), kas ir veltīta organizētajai pilsoniskajai sabiedrībai, lai izceltu darbu kopējam labumam, līdzcilvēku dzīves kvalitātes uzlabošanai, kā arī valstu attīstības un ilgtspējīga miera nodrošināšanai, Latvijā tika aizsākta jauna iniciatīva – Saeimas komisiju atvērto durvju diena. Saeimā viesojās aptuveni 100 cilvēku no teju 60 dažādām biedrībām un nodibinājumiem.

Tāpat jānorāda, ka PSO aktīvi izmanto dažādas platformas, tostarp nacionālos un reģionālos medijus, lai popularizētu savas aktivitātes. Sociālie mediji un profesionālas sabiedrisko attiecību stratēģijas kļūst par būtiskiem rīkiem organizāciju darbības redzamības veicināšanai.

REKOMENDĀCIJAS

Ziņojuma veidotāji, izmantojot iegūtos datus un apkopojot viedokļus, aicina:

- Valsts prezidentu, Ministru prezidenti un ministrus savos birojos iecelt pilsoniskās sabiedrības lietu padomniekus, kuru uzdevums būtu veicināt dialogu ar BN un izstrādāt kopīgus rīcības plānus politiku veidošanā;
- Valsts kanceleju, kā atbildīgo iestādi par sabiedrības līdzdalības politiku, uzlabot tiesisko ietvaru un praksi dialogam starp lēmumu pieņēmējiem un pilsonisko sabiedrību, tai skaitā atzīstot un īstenojot pilsonisko dialogu kā sociālajam dialogam līdzvērtīgu dialogu. Sabiedrības viedoklim ir jābūt ietekmei uz lēmumu pieņemšanu, bet esošajiem līdzdalības mehānismiem ir jābūt saistošiem lēmumu pieņēmējiem;
- Valsts kanceleju, Kultūras un Iekšlietu ministrijas turpināt izstrādāt un ieviest pasākumus, kas stiprina sabiedrības spēju izturēt dezinformāciju un veicina savstarpēju atbalstu krīzes situācijās, nodrošinot spēcīgu un saliedētu sabiedrību, tostarp, stiprināt reģionālos neatkarīgos medijus;
- Viedās administrācijas un reģionālās attīstības ministriju pilnveidot digitālās vides un mākslīgā intelekta regulējumu, lai mazinātu riskus, kas saistīti ar dezinformāciju un manipulācijām. Kā arī aicinām Kultūras ministriju ieviest skaidru un efektīvu tiesisko regulējumu, kas nodrošina tiesisko aizsardzību pret naida runu un citiem uzbrukumiem digitālajā vidē;
- Ekonomikas ministriju un citas ministrijas nodrošināt nediskriminējošu pieeju finanšu mehānismos attiecībā pret juridiskajām formām “biedrības un nodibinājumi”, paredzot investīciju pieeju ES fondu finanšu mehānismos visām juridiskajām formām, t.sk., biedrībām un nodibinājumiem;
- Ņemot vērā finansiālos izaicinājumus, ar ko saskaras Latvijas PSO, Ministru kabinetu palielināt finansiālo atbalstu pilsoniskajai sabiedrībai. Lai stiprinātu BN spēju īstenot savu darbu sabiedrības interesēs, ir jāievieš jaunas finansējuma programmas, piemēram, atbalstam brīvprātīgajam darbam, un jāpalielina finansējums esošajās programmās, it īpaši programmā “NVO fonds”. Vienlaikus atgādinām, ka BN iebilst UIN piemērošanai BN;
- Uzlabot interešu konfliktu pārvaldības procedūras, lai samazinātu administratīvo slogu. Lai veicinātu caurskatāmību un uzticamību, jāievieš skaidras vadlīnijas un vienkāršotas procedūras interešu konflikta novēršanai;
- Tieslietu ministriju veikt BN sektora juridisko personu analīzi, identificējot tās organizācijas, kuru darbība neatbilst BN būtībai, un kuras izmanto BN juridisko formu, tai skaitā nodokļu optimizēšanai, līdz ar to, kurām būtu jāmaina juridiskā forma, kura pēc būtības būtu piemērojama konkrētajām organizācijām.

Vienlaikus ziņojuma veidotāji atzīst, ka PSO, ieņem arvien nozīmīgāku lomu valsts dzīvē, iesaistot arvien vairāk dalībnieku, piesaistot publisko finansējumu, ietekmējot politiskās norises un būtiski veicinot sociālās un apkārtējās vides pārmaiņas, kā arī sekmējot atbildīgas, aktīvas un saliedētas sabiedrības veidošanos. Tādēļ ziņojuma veidotāji aicina:

- Regulāri un laicīgi sniegt aktuālo informāciju valsts pārvaldes datu bāzēm un reģistriem, lai dati par sektoru būtu korekti un sniegtu atbilstošu ieskatu par BN darbību, tādējādi gan pašam sektoram, gan valsts pārvaldei palīdzot veidot datus balstītu lēmumu pieņemšanas procesu par sektora attīstības vajadzībām;
- Veidot pārdomātu publisko komunikāciju, novēršot dezinformācijas izplatīšanu un neiesaistoties naida runas veicināšanā, tādējādi nodrošinot atbildīgu attieksmi pret vārda brīvību;
- Iesaistīt biedrus un sabiedrību interešu pārstāvības aktivitātēs un darboties, balstoties uz mērķa grupu reālām vajadzībām, kas identificētas dialogā ar šīm grupām. Kā arī regulāri organizācijas mērķa grupām atskaitīties par savu darbu, līdzekļu izlietojumu un sasniegumiem;
- Aktīvi iesaistīties jumta organizācijās un sadarbības tīklos un platformās kopīgu interešu definēšanai un efektīvākai pārstāvībai;
- Proaktīvi iesaistīties lēmumu pieņemšanas un politiku veidošanas procesos, tādējādi paaugstinot pieņemto lēmumu kvalitāti un laicīgumu;
- Veikt mērķtiecīgus ieguldījumus organizāciju noturības, administratīvās kapacitātes, īpaši, digitālo prasmju attīstīšanā;
- Paaugstināt atklātību un caurspīdīgumu, publicējot tīmekļa vietnēs gada pārskatus, kontaktinformāciju, biedru pievienošanās politiku un citu informāciju, kas sniedz pilnvērtīgu ieskatu BN darbībā un sociālās ietekmes rezultātos;
- Aktīvi iesaistīties vietējās kopienas veidošanā un atbalstā.

METODOLOĢIJA

DATU IEVĀKŠANA

Dati tika vākti, izmantojot kvalitatīvo un kvantitatīvo metožu kombināciju. Tika veikta dokumentu izpēte, apkopojot informāciju par tiesību aktiem, to grozījumiem, ziņojumiem un rakstiem, kas skar ziņojumā analizētās septiņas pilsoniskās telpas jomas. Datu avoti bija Tiesību aktu projektu publiskais portāls⁵⁹, Latvijas Republikas Saeimas oficiālā mājaslapa⁶⁰, LPA iknedēļas ziņu izdevums “Nesēdi tumsā”, Latvijas Republikas oficiālā izdevēja mājaslapa⁶¹ u.c. datu avoti. Tika iegūti sekundārie dati no dažādām valsts iestādēm – UR, VID, CSP, par attiecīgajām jomām. LPA aicināja sniegt datus par tādām tēmām kā BN skaits un darbības aktivitāte, nodarbinātība, ziedojumi, finanses un SLO skaits BN. Pēc tam, pamatojoties uz apkopotajiem datiem un pierādījumiem, LPA pētnieki, kuriem ir pieredze pilsoniskās sabiedrības jomā un uzraudzībā, sniedza savu vērtējumu par 7 pilsoniskās telpas jomām.

Tika veikta arī publiska ieinteresēto pušu aptauja. Tika aptaujātas personas, kas pārzina pilsonisko sabiedrību (pilsoniskās sabiedrības organizācijas, privātpersonas, ierēdņi, politikas veidotāji u.c.), lai iegūtu plašāku viedokli par situāciju 7 pētījumā apskatītajās pilsoniskās telpas jomās 2024. gadā. Aptaujas jautājumi veidoti, lai iegūtu detalizētu informāciju un vērtējumu, tādējādi nodrošinot visaptverošu ieskatu par pilsoniskās sabiedrības pašreizējo situāciju (skat. aptaujas jautājumus pielikumā Nr. 1). Papildu dati tika iegūti fokusgrupas diskusijā, kurā piedalījās pilsoniskās sabiedrības organizāciju eksperti no dažādām jomām un reģioniem. Eksperti katrai pilsoniskās telpas jomai sniedza savu vērtējumu, daloties ar piemēriem (skat. PSO ekspertu vērtēšanas kritērijus katrā no 7 jomām pielikumā Nr. 2).

Gan LPA pētnieki, gan aptaujātās personas, gan arī PSO eksperti sniedza savu vērtējumu par septiņām pilsoniskās telpas jomām: (1) biedrošanās brīvība, (2) miermīlīgas pulcēšanās brīvība, (3) vārda brīvība, (4) piekļuve finansējumam, (5) tiesības piedalīties lēmumu pieņemšanā, (6) pilsoniskās sabiedrības organizāciju noturība un (7) pilsoniskās sabiedrības organizāciju publiskais tēls. Katrā no šīm kategorijām vērtēšanas metodoloģija ir sadalīta konkrētos rādītājos, kas saistīti gan ar tiesisko regulējumu, gan praksi. Katrs rādītājs ir vērtējams 7 ballu skalā. Visas ieinteresētās personas - pilsoniskās sabiedrības organizāciju eksperti, pētnieki un aptaujas respondenti sniedza vērtējumu par katru jomu.

Skalas galējās vērtības tiek uzskatītas par galējo situāciju. Skaitlis 4 simbolizē neitrālu stāvokli, kas norāda, ka situācija pēdējā gada laikā nav būtiski mainījusies – nav novērota ne uzlabošanās, ne pasliktināšanās. Vērtējums zem 4 liecina par situācijas pasliktināšanos, kur 1 apzīmē lejupslīdi uz pilsoniskajai sabiedrībai ārkārtīgi nelabvēlīgu stāvokli, kas raksturīgs autoritārai videi. Savukārt vērtējums virs 4 norāda uz situācijas uzlabošanos, kur 7 raksturo pilsoniskajai sabiedrībai izcili labvēlīgu vidi, kas tuva ideālai demokrātijai. Visi vērtējumi tika sniegti par 2024. gada novērojumiem un notikumiem, salīdzinot ar iepriekšējo gadu. Vērtējumu skaidrojumi apkopoti tabulā:

⁵⁹ [Tiesību aktu projektu publiskais portāls](#)

⁶⁰ [Sākumlapa - Latvijas Republikas Saeima](#)

⁶¹ [Sākumlapa | Latvijas Vēstnesis](#)

Paskaidrojums	Kritiskas izmaiņas uz sliktu pusi: Situācija ir būtiski pasliktinājusies, norādot uz dramatisku lejupslīdi, kas raksturīga autoritāras vides veidošanai.	Izteikti negatīvas izmaiņas: Novērojama ievērojama situācijas pasliktināšanās, kas būtiski apgrūtina pilsoniskās sabiedrības darbību.	Mēreni negatīvas izmaiņas: Situācija pasliktinājusies, taču negatīvās izmaiņas ir salīdzinoši pakāpeniskas un mazāk izteiktas.	Izmaiņu nav: Situācija saglabājas stabila bez būtiskām uzlabojumiem vai pasliktinājumiem pēdējā gada laikā.	Mēreni pozitīvas izmaiņas: Situācija uzlabojas, norādot uz pozitīvām tendencēm pilsoniskās sabiedrības darbības vidē.	Izteikti pozitīvas izmaiņas: Novērojama ievērojama situācijas uzlabošanās, veicinot lielāku atbalstu un autonomiju pilsoniskajai sabiedrībai.	Izcili pozitīvas izmaiņas: Situācija būtiski uzlabojusies, sasniedzot gandrīz ideālu vidi pilsoniskās sabiedrības darbībai demokrātiskā vidē.
---------------	--	---	---	---	---	---	---

DATU ANALĪZE – PILSONISKĀS TELPAS JOMU VĒRTĒŠANA

Pēc datu apkopošanas, kas iegūti no dokumentu izpētes, valsts iestāžu sniegtajiem datiem aptaujām un fokusgrupā, rezultāti tika analizēti, izmantojot gan kvalitatīvās, gan kvantitatīvās metodes. Dokumentu izpētēs iegūtie dati kopā ar kvantitatīvajiem datiem, kas iegūti no valsts iestādēm un aptaujām, tika analizēti, izmantojot aprakstošās statistikas metodes.

Iegūtie dati no aptaujām tika analizēti, izmantojot kvalitatīvās un kvantitatīvās metodes. Apkopojot visus vērtējumus, katrā no pilsoniskās telpas jomām tika aprēķināts vidējais aritmētiskais, atmetot ekstrēmās vērtības, proti, ļoti augstus vai zemus vērtējumus, kad šāds vērtējums ir tikai vienam respondentam. Savukārt minētie piemēri katrā no pilsoniskās telpas jomām tika apkopoti ziņojuma rezultātu analīzē, balstoties uz to, cik bieži konkrētais minētais piemērs parādījās aptaujas atbildēs.

Nākamajā iegūto datu analīzes posmā tika rīkotas fokusgrupas diskusija, kurā piedalījās LPA pētnieki un PSO eksperti, dažādu PSO darbības jomu, reģionu, vecuma un dzimuma pārstāvji. Ekspertu grupa apsprieda pilsoniskās sabiedrības un pilsoniskās telpas stāvokli 2024. gadā un dalījās ar pierādījumiem un piemēriem pie katra no vērtējumiem. Ekspertu fokusgrupas mērķis bija vienoties par vērtējumu katrai no 7 jomām, kuras aptver monitoringa sistēma, un formulēt šī vērtējuma pamatojumu.

Pēc tam visi iegūtie dati tika analizēti, izmantojot tematiskās analīzes un naratīvās analīzes metodes. Aptaujā iegūtie dati tika analizēti un salīdzināti ar ekspertu grupas vērtējumiem, tādējādi nodrošinot līdzsvarotu un iekļaujošu vērtēšanas procesu. Pētnieku piešķirtie punkti tika salīdzināti ar ekspertu grupas un ieinteresēto personu aptaujās iegūtajiem punktiem, tādējādi nodrošinot triangulētu pieeju galīgajam punktu skaitam. Šis posms palīdz mazināt neobjektivitāti un nodrošina stabilitu, uz pierādījumiem balstītu pilsoniskās sabiedrības jomu novērtējumu.

ZIŅOJUMU SAGATAVOŠANAS PROCESS

Ziņojuma projekts, pamatojoties uz datu analīzi, tika izstrādāts atbilstoši katram standartam tiesiskā regulējuma un prakses ietvaros visās 7 pilsoniskās telpas jomās. Ziņojuma projekts tika pārskatīts vairākās kārtās, lai nodrošinātu pilnīgumu, precizitāti, argumentācijas loģiku un secinājumu kvalitāti. Tika veikta konsultācija un ziņojuma projekta saskaņošana ar PSO

ekspertiem. Pēc atsauksmju un komentāru saņemšanas no PSO ekspertiem LPA pētnieki pabeidza ziņojuma sagatavošanu. Katras jomas gala vērtējums sastāv no skaitliskā vērtējuma, kam pievienoti paskaidrojumi un apkoptās informācijas precizējumi un piemēri.

PIELIKUMS Nr.1: publiskās aptaujas jautājumu piemēri

BIEDROŠANĀS BRĪVĪBA

Šī joma ietver šādus standartus: pilsoniskās sabiedrības organizāciju (PSO) reģistrācijas procedūru skaidrība un piemērotība pilsoniskās sabiedrības kapacitātei; jaunpieņemtu normatīvo aktu ietekme uz PSO; valsts iejaukšanās – vai ir novērota ļaunprātīga rīcība, ko pret PSO un to biedriem veic valsts iestādes; nodokļi – cik labvēlīga ir nodokļu politika PSO darbībai.

Cik lielā mērā 2024. gadā ir uzlabojusies vai pasliktinājusies tiesiskā vide, kas regulē pilsoniskās sabiedrības organizāciju sektoru un/vai tās darbību (prakse)?

1	2	3	4	5	6	7
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

1. Vai jums ir konkrēts piemērs par tendencēm vai praksi (pierādījumi), kas apliecina jūsu vērtējumu?

PULCĒŠANĀS BRĪVĪBA

Joma ietver šādus standartus: procedūru skaidrība un piemērotība pilsoniskās sabiedrības kapacitātei, lai pieteiktu piketus un publiskos pasākumus; jaunpieņemtu normatīvo aktu ietekme uz pulcēšanās brīvību (ierobežo vai uzlabo).

Cik lielā mērā 2024. gadā ir uzlabojusies vai pasliktinājusies tiesiskā vide, kas regulē pulcēšanos un/vai tās piemērošanas praksi?

1	2	3	4	5	6	7
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

1. Vai jums ir konkrēti piemēri par tendencēm vai praksi (pierādījumi), kas apliecina jūsu vērtējumu?

VĀRDA BRĪVĪBA

Joma ietver šādus standartus: vai pastāv normatīvie akti, kas ierobežo vai stiprina vārda brīvību; vai pastāv speciālais tiesiskais regulējums, kas regulē tiešsaistes platformu satura moderēšanas praksi, lai novērstu patvaļīgu vai diskriminējošu rīcību pret pilsoniskās sabiedrības pārstāvjiem; vai pastāv pozitīvas vai negatīvas iniciatīvas pilsoniskās telpas un cilvēktiesību aizstāvju stiprināšanai un aizsardzībai.

Cik lielā mērā 2024. gadā ir uzlabojusies vai pasliktinājusies tiesiskā vide, kas regulē vārda brīvību un/vai praktiskā vide?

1

2

3

4

5

6

7

1. Vai jums ir konkrēti piemēri par tendencēm vai praksi (pierādījumi), kas apliecina jūsu vērtējumu?

PIELIKUMS Nr.2: LPA pētnieku un PSO ekspertu vērtējumu indikatori katrā no 7 pilsoniskās telpas jomām

Joma 1: BIEDROŠANĀS BRĪVĪBA		
STANDARTI	INDIKATORI	
	Tiesiskā vide	Prakse
REGISTRĀCIJA- Juridiskās procedūras, lai formalizētu BN pastāvēšanu	- Vai BN reģistrācijai ir labvēlīga tiesiskā vide? - Vai ir tiesības dibināt BN jebkurai juridiskai vai fiziskai personai, vietējai vai ārvalstu personai un šādu personu grupai?	- Vai dažiem organizāciju veidiem ir lielākas grūtības ar reģistrāciju nekā citiem? - Vai reģistrācija ir ātra, pieejama un lēta? - Vai prasības juridiskās personas statusa iegūšanai ir skaidri aprakstītas, pārredzamas, vienkāršas un nepieļauj reģistrējošās iestādes rīcības brīvību?
DARBĪBA - Likumu izpilde un tās ietekme uz BN	-Vai likumi atbilst cilvēktiesību standartiem un tiek atbilstoši īstenoti? -Vai aizejošā gadā ir pieņemti jauni tiesību akti, kas ierobežo vai uzlabo biedrošanās brīvību?	- Vai fiziskas un juridiskas personas var brīvi pievienoties un piedalīties jebkuras BN, kļūstot par tās biedriem, brīvprātīgajiem vai atbalstot tās iniciatīvas? - Vai spēkā esošo tiesību aktu piemērošanu praksē ir kādi trūkumi, kas būtu jāuzlabo?
VALSTS IEJAUKŠANĀS - Jaunprātīga rīcība, ko pret BN un to biedriem veic valsts iestādes un grupas.	-Vai tiesiskā vide ierobežo BN darbību, piemēram, ierobežojot noteiktus BN interešu aizstāvības vai izpausmes veidus? -Vai tiesiskajā vidē ir skaidri noteikti BN ziņošanas un citi pārskatatbildības pienākumi un vai tie ir apgrūtinājoši BN? -Vai likumos ir skaidri noteikti ierobežojumi attiecībā uz BN valsts iejaukšanos?	- Vai valsts nerada praktiskus šķēršļus BN dibināšanai, vai dalībai tās darbībā? - Vai valsts institūcijas ir izmantojušas savas pilnvaras, lai atceltu BN reģistrāciju vai iejauktos to darbībā? Vai iestādes ir izmantojušas šīs pilnvaras, lai vērstos pret konkrētām grupām? - Vai BN ir bijušas pakļautas pārmērīgai administratīvajai kontrolei vai revīzijai (nopratināšana, aizturēšana, darba vietas apmeklējumi, nodokļu inspekcijas, darba vietas un aprīkojuma kratīšana)?
NODOKĻI – nodokļu politika, kas ietekmē BN	- Vai BN saņem jebkādus nodokļu atbrīvojumus vai atlaides par ienākumiem, tai skaitā saimnieciskās darbības? -	- Vai daudzas BN ir tiesīgas saņemt nodokļu atvieglojumus par ziedojumiem un dotācijām? Vai pieteikšanās process saņemt atvieglojumus ir vienkāršs?

Joma 2: PULCĒŠANĀS BRĪVĪBA		
STANDARTI	INDIKATORI	
	Tiesiskā vide	Prakse

FORMALIZĒŠANA - tiesiskās procedūras	<ul style="list-style-type: none"> -Kādi likumi regulē pulcēšanās brīvību? Vai tie atbilst cilvēktiesību standartiem un tiek korekti ieviesti? -Vai spēkā esošajos likumos ir kādi trūkumi, kas būtu jāuzlabo? - Vai ir pieņemti jauni likumi vai noteikumi, kas ierobežo vai uzlabo pulcēšanās brīvību? Ja jā, tad kā? 	<ul style="list-style-type: none"> - Vai tiek ievērota miermīlīgas pulcēšanās brīvība? - Ja protesta akcijas nevarēja notikt, vai tika nodrošināts samērīgums?
DARBĪBA – Organizēšana un pulcēšanās	<ul style="list-style-type: none"> - Vai tiesiskais regulējums skaidri ierobežo iestāžu, tostarp policijas, pilnvaras protestu un sapulču laikā? -Vai ir tiesību akti, kas skaidri nosaka apstākļus, kādos iestādes var iejaukties protestos? -Vai ir tiesību normas, kas nodrošina iestāžu darbības pārskatatbildību un pārraudzību protestu laikā? 	<ul style="list-style-type: none"> -Vai iestādes, tostarp policija, ir ieguvušas papildu pilnvaras pēdējā gada laikā, lai ierobežotu pulcēšanos? - Vai ir bijuši gadījumi, kad iestāžu rīcības dēļ protestētāji saskārās fizisku pretestību?

Joma 3: VĀRDA BRĪVĪBA

STANDARTI	INDIKATORS	
	Tiesiskā vide	Prakse
AIZSARDZĪBA	<ul style="list-style-type: none"> - Vai ir kādi likumi, kas regulē vārda brīvību? Vai tie atbilst cilvēktiesību standartiem un tiek atbilstoši ieviesti? - Vai aizejošā gadā ir pieņemti jauni likumi vai noteikumi, kas ierobežo vai uzlabo vārda brīvību? 	<ul style="list-style-type: none"> - Vai pārskata gadā kādam pilsoniskās sabiedrības pārstāvim tika piemērotas sankcijas (vai draudēja ar sankcijām) par viņu vārda brīvību? - Vai ir bijuši cenzūras un/vai pašcenzūras gadījumi? - Vai ir kāda tiesas prāva, kas ir ietekmējusi vārda, biedrošanās un miermīlīgas pulcēšanās pamatbrīvības? -Vai ir bijuši verbāli, fiziski vai tiešsaistes uzbrukumi (piemēram, dezinformācijas kampaņas) pret pilsoniskās sabiedrības pārstāvjiem, organizācijām, darbiniekiem, aktīvistiem vai brīvprātīgajiem? Ja jā, vai iestādes izmeklēja incidentu un vērsās pret vainīgo? Vai cietušajiem tika nodrošināta piekļuve tiesai?
DIGITĀLĀ VIDE	<ul style="list-style-type: none"> -Vai pastāv speciāli tiesību akti, kas reglamentē tiešsaistes platformu satura moderēšanas praksi, lai novērstu patvaļīgu vai diskriminējošu rīcību pret pilsoniskās sabiedrības pārstāvjiem? -Vai tiesiskais regulējums nodrošina tiešsaistes platformu pārredzamību un pārskatatbildību attiecībā uz to lēmumiem par satura moderēšanu, jo īpaši attiecībā uz pilsoniskās sabiedrības pārstāvjiem? 	<ul style="list-style-type: none"> - Vai ir bijuši tiešsaistes uzbrukumi (tostarp nomelnošanas kampaņas, uzmākšanās) pret BN digitālo infrastruktūru? - Vai BN ir skārusi nevienlīdzīga tiešsaistes satura pārvaldība (piemēram, kontu apturēšana, konkrēta satura pārmērīga vai nepietiekama dzēšana, vai lietotājs tika izslēgts vai bloķēts sociālo mediju platformā, nesaņemot par to nekādu oficiālu paziņojumu?

VALSTS IEJAUKŠANĀS	- Vai valsts iestādes (tostarp politiķi un ierēdņi) pārskata gadā uzsāka pozitīvas vai pretēji - negatīvas iniciatīvas, lai veicinātu un aizsargātu pilsonisko telpu un cilvēktiesību aizstāvjus?	- Vai ir bijuši kādi administratīvās un tiesiskās vajāšanas gadījumi (tostarp SLAPP) pret pilsoniskās sabiedrības pārstāvjiem? - Vai ir bijuši policijas iefiltrēšanās gadījumi, novērošana vai pilsoniskās sabiedrības pārstāvju, aktīvistu, žurnālistu vai opozīcijas izspiegošana? - Vai ir bijušas pilsoniskās sabiedrības grupas, pret kurām vērsta to aktivitāte sieviešu, LGBTQI+ personu, etnisko minoritāšu un citu atstumto grupu atbalstam?
---------------------------	---	--

Joma 4: PIEKĻUVE FINANSĒJUMAM

STANDARTI	INDIKATORI	Prakse
	Tiesiskā vide	
PIEKĻUVE FINANSĒJUMAM	- Vai valsts iestādes ir uzsākušas pozitīvas vai pretēji - negatīvas iniciatīvas, lai veicinātu BN iespējas piekļūt finansējumam? - Vai tika apspriesti vai pieņemti kādi tiesību akti vai pasākumi, kas negatīvi ietekmē finansējuma pieejamību?	- Vai pastāv šķēršļi, kas kavē BN piekļūt finansējumam (tas varētu ietvert finansējuma meklēšanas, pieejamības, pieteikšanās, piešķiršanas un īstenošanas problēmas)? Vai ir grupas, kuras tas ietekmē visvairāk? - Cik lielā mērā BN ir uzkrājumi? - Vai valdība ir īstenojusi jaunus pasākumus pilsoniskā sektora atbalstam?
VALSTS IEJAUKŠANĀS	-Vai tiesiskais regulējums nodrošina aizsardzību pret politiski motivētu finansējuma samazināšanu vai atsaukšanu BN? -Vai ir tiesību normas, kas nodrošina pārredzamību un taisnīgumu, piešķirot valsts finansējumu BN?	-Vai BN ir bijušas pakļautas politiski motivētam finansējuma samazinājumam (vai finansējuma atsaukšanai, prasībai atdot finansējumu vai nesaņemt finansējumu šī iemesla dēļ)? -Vai dažas BN (piemēram, tās, kas veicina cilvēktiesības/demokrātiju/ labu pārvaldību) ir bijušas īpaši mērķtiecīgas? Kādēļ un kā tās tika mērķētas (daži piemēri: vajāšana, nomelnošanas kampaņa, finansējuma atcelšana, publiska nomelnošana)?
DAŽĀDOŠANA – Piekļuve dažādiem finansējuma avotiem	- Vai BN ir tiesības aizņemties finanšu līdzekļus no bankām? - Vai regulējums par ziedojumiem BN ir labvēlīgs? Cik lielā mērā pastāv juridiski šķēršļi ziedojumiem?	-Vai BN parasti ir vairāki un dažādi finansējuma avoti, lai uzturētu savu darbību gan īstermiņā, gan ilgtermiņā? -Kādi ir BN galvenie finansējuma veidi un vai tie ir ilgtspējīgi? - Kādas ir ziedojumu kā finansēšanas avotu tendences BN? -Vai pastāv tiesību normas, kas atvieglo nodokļu atbrīvojumus vai stimulus privātpersonu un uzņēmumu ziedojumiem BN?
VALSTS ATBALSTS - valsts finansējums un resursi	- Vai tiesiskais regulējums veicina un atvieglo BN finansējumu no valsts un pašvaldības budžetiem? -Vai tiesiskais regulējums ļauj BN viegli iesaistīties korporatīvajā filantropijā un KSA programmās un gūt labumu no tām?	-Kādā mērā BN iegūst finansējumu no valst sun pašvaldību budžeta, uzņēmumiem un vietējiem filantropijas fondiem un privātpersonām? -Vai valdības (centrālās un/vai pašvaldības) finansē pakalpojumus, par kuriem BN var konkurēt, izmantojot atklātus un pārredzamus iepirkuma procesus?
ĀRVALSTU ATBALSTS –	-Vai BN ir atļauts pieņemt līdzekļus no ārvalstu finansētājiem?	-Kādā mērā BN sektors var pajauties uz ārvalstu finansējumu? -Vai ārvalstu finansētāju apjoma vai prioritāšu izmaiņas ir ietekmējušas BN?

ārvalstu finansējums un resursi	- Vai valsts iestādes ir uzsākušas pozitīvas vai pretēji - negatīvas iniciatīvas, lai veicinātu BN spēju piesaistīt ārvalstu finansējumu?	-Vai atbalsts, ko BN saņem no ārvalstu finansētājiem gan skaita, gan veidu ziņā ir daudzveidīgs? (piemēram, privātie fondi, valdības aģentūras, iestādes)? - Vai BN spēj vienlīdzīgi piesaistīt ārvalstu finansējumu?
NOPELNĪTIE IENĀKUMI - ieņēmumi no saimnieciskās darbības	- Vai BN ir atļauts gūt ienākumus no saimnieciskās darbības - preču un pakalpojumu sniegšanas? -Vai plašam BN lokam ir atļauts konkurēt par valsts līgumiem/iepirkumiem vietējā un centrālajā līmenī?	-Kādā mērā BN gūst ieņēmumus no pakalpojumiem, produktiem vai aktīvu nomas? -Vai BN aktīvi veido sociālos uzņēmumus? -Vai valsts iestādes un uzņēmumi slēdz līgumus ar BN par pakalpojumiem?
LĪDZEKĻU PIESAISTĪŠANA - BN spēja piesaistīt līdzekļus	- Vai ir īpašas juridiskas prasības vai ierobežojumi saistībā ar BN biedru naudas iekasēšanu? -Vai tiesiskais regulējums atbalsta un regulē BN iespējas veikt līdzekļu piesaistes pasākumus?	- Vai BN aktīvi cenšas piesaistīt atbalstu caur kampaņām? -Vai BN iesaistās jebkāda veida biedru informēšanas, resursu mobilizēšanas pasākumos (sporta pasākumi, kultūras festivāls, darbs ar diasporu utt.) vai filantropijas attīstības programmās, lai piesaistītu finansējumu? -Vai BN izmanto jaunās informācijas un komunikācijas tehnoloģijas (IKT), tostarp pūļa finansējuma platformas, lai piesaistītu līdzekļus? -Vai BN, kuru pamatā ir biedru organizācijas, iekasē biedru naudu?

Joma 5: TIESĪBAS PIEDALĪTIES LĒMUMU PIENĒMŠANĀ

STANDARTI	INDIKATORI	
	Tiesiskā vide	Prakse
PILSONISKĀ LĪDZDALĪBA	- Vai tiesību akti paredz BN iesaistīšanos politikas īstenošanā, uzraudzībā un novērtēšanā? -Vai sabiedriskā apspriešana ir obligāta attiecībā uz tiesību aktu un politikas plānošanas dokumentu projektiem, kas ietekmē sabiedrību kopumā vai konkrētas nozares un grupas? -Vai tiesiskais ietvars garantē iekļaujošu un jēgpilnu pilsonisko līdzdalību lēmumu pieņemšanā un vai ir skaidri noteikti un šauri definēti jebkādi ierobežojumi vai ierobežojumi?	- Vai ir skaidri kritēriji un vienlīdzīgas iespējas visām BN piedalīties lēmumu pieņemšanas procesā. -Cik lielā mērā BN uzskata, ka to līdzdalība ir jēgpilna? -Vai ir gadījumi, kad BN rīko pašas konsultācijas? Vai valsts amatpersonas ņem vērā BN viedokli? -Kāds ir tiesību aktu īpatsvars, kuru pieejamība ir ierobežota un tāpēc tie nav pieejami BN? Kādas ir tēmas, par kurām BN nav tiesību izteikties? -Kādā mērā BN var piedalīties budžeta apspriešanā?

PILSONISKAIS DIALOGS	<p>- Vai ir ieviests tiesiskais regulējums pilsoniskajam dialogam?</p> <p>-Vai tiesību aktos ir paredzēta konsultatīvo mehānismu izveide ar skaidriem standartiem un pārredzamiem mehānismiem to locekļu atlasei un lēmumu pieņemšanai šajās struktūrās?</p>	<p>- Ja ir tiesiskais regulējums, kā tas tiek īstenots praksē? Vai pēdējā gada laikā ir veiktas kādas izmaiņas pilsoniskā dialoga tiesību aktos?</p> <p>-Vai pārskata gadā tika īstenoti kādi pozitīvi pasākumi, lai nodrošinātu pilsoniskās sabiedrības un iedzīvotāju līdzdalību politikas veidošanā?</p> <p>-Ar kādām grūtībām BN saskaras apspriešanās/līdzdalības pasākumos?</p>
SADARBĪBA AR VADĪBĀM PAŠVALDĪBU UN NACIONĀLĀ LĪMENĪ - piekļuve valdības lēmumu pieņemšanas procesiem	<p>- Vai valdības īstenotā politika un/vai tiesiskais regulējums paredz sabiedrības piekļuvi valdības lēmumu pieņemšanas procesiem, tostarp prasības par darba grupām, publiskām uzklaušanās utt.?</p>	<p>- Vai līdzdalības procesi un mehānismi ir formalizēti pašvaldību mērogā?</p> <p>- Vai pastāv tiešas saziņas iespējas vai citi sadarbības veidi starp BN un politikas veidotājiem?</p> <p>-Cik lielā mērā tehnoloģijas (piemēram, programmatūras, mobilās platformas u. c.) sekmē plašāku saziņu ar sabiedrību, pilsonisko līdzdalību un saziņu starp BN un lēmumu pieņēmējiem?</p>
LOBĒŠANA	<p>- Vai lobēšanas regulējums neierobežo BN iespējas iesaistīties sabiedriskās politikas un interešu aizstāvības aktivitātēs?</p> <p>- Vai tiesiskais regulējums nošķir komerciālu lobēšanu no pamattiesību aizstāvības?</p>	<p>-Vai BN ir apmierinātas ar lobēšanas jēdzienu?</p> <p>-Vai lobēšanas regulējums ir veicinājis vai kavējis BN līdzdalību lēmumu pieņemšanā?</p>
CAURSKATĀMĪBA	<p>-Vai tiesību aktos ir paredzēti nosacījumi un termiņi, kuros valsts iestādēm jāpublicē visa informācija, kas saistīta ar lēmumu pieņemšanas procesu?</p> <p>-Vai tiesību aktos ir noteikta vienkārša un skaidra procedūra, kā piekļūt informācijai?</p>	<p>-Vai pilsoniskā sabiedrība un pilsoņi var piekļūt informācijai?</p> <p>-Cik lielā mērā BN ir mehānismi, lai prasītu no valdības atbildību (piemēram, pārredzamība)? Ciktāl BN tos efektīvi izmanto?</p> <p>-Cik liela daļa tiesību aktu vispār nav pieejami sabiedrībai?</p>
POLITIKAS INICIATĪVAS – Iniciatīvas, kuru mērķis ir veidot sabiedrisko dienaskārtību, sabiedrisko domu vai tiesību aktus	<p>- Vai tiesiskais regulējums atbalsta un aizsargā BN tiesības veikt interešu aizstāvības kampaņas, kuru mērķis ir veidot sabiedrības dienaskārtību, sabiedrisko domu vai tiesību aktus?</p> <p>-Vai tiesiskais regulējums veicina neformālu sociālo kustību iesaistīšanos interešu aizstāvības pasākumos līdzās oficiālām BN?</p>	<p>-Vai BN veic plašas interešu aizstāvības kampaņas, kuru mērķis ir veidot sabiedrības dienaskārtību, sabiedrisko domu vai tiesību aktus?</p> <p>-Cik lielā mērā šīs kampaņas ir bijušas efektīvas vietējā vai valsts līmenī?</p> <p>-Cik lielā mērā BN interešu aizstāvību kavē politiskā polarizācija?</p> <p>- Cik lielā mērā BN interešu aizstāvību politiski strīdīgos jautājumos tieši vai netieši kavē valdības rīcība?</p>

--	--	--

Joma 6: PILSONISKĀS SABIEDRĪBAS NOTURĪBA UN KAPACITĀTE

STANDARTI	INDIKATORI	
	Tiesiskā vide	Prakse
ORGANIZĀCIJU NOTURĪBA	<ul style="list-style-type: none"> - Vai pastāv tiesiskie mehānismi, kas aizsargā un veicina to pilsonisko dalībnieku darbību, kuri strādā pie demokrātisko institūciju un tiesiskuma stiprināšanas? - Vai tiesiskais regulējums paredz regulāras konsultācijas un sadarbību starp valsts iestādēm un pilsoniskajiem dalībniekiem, lai nodrošinātu pamattiesību aizsardzību un veicināšanu? 	<ul style="list-style-type: none"> - Kādi ir nozīmīgākie notikumi, kas liecina par BN lomu demokrātijas, tiesiskuma un pamattiesību veicināšanā? - Vai ir kāda labā prakse, kā BN risinājušas/pārvarējušas pilsoniskās telpas problēmas? - Vai BN ir jebkāda veida riska novērtējuma un reaģēšanas dokumenti?
BN PERSONĀLS - cilvēkresursu kvalitāte un pārvaldība	<ul style="list-style-type: none"> - Vai tiesiskais regulējums atbalsta un atvieglo BN spēju uzturēt pastāvīgu, algotu personālu? - Vai tiesiskais regulējums nosaka cilvēkresursu praksi BN, tostarp līgumu, amata aprakstu, algu un personāla politikas izmantošanu? - Vai ir tiesību normas, kas nodrošina BN darbinieku un brīvprātīgo aizsardzību un atbalstu? 	<ul style="list-style-type: none"> - Cik lielā mērā BN spēj uzturēt pastāvīgus, algotus darbiniekus? - Cik lielā mērā BN attīsta un saglabā savu darbinieku prasmes/kompetenci, tostarp līderības prasmes, kas ir pēctecības plānošanas daļa? - Cik lielā mērā BN ir atbilstoša cilvēkresursu prakse attiecībā uz darbiniekiem, tostarp līgumi, amata apraksti, algu saraksti un personāla politiku? - Vai BN pietiekami pieņem darbā un iesaista brīvprātīgos? - Vai BN izmanto profesionālus pakalpojumus, piemēram, grāmatvežu, IT vadītāju vai juristu pakalpojumus? - Cik lielā mērā ir uzlabojusies BN darbinieku un brīvprātīgo kapacitāte, iesaistīšanās un noturība? - Cik lielā mērā atalgojums BN sektorā ir salīdzināms ar atalgojumu citos sektoros (piemēram, privātajā sektorā)?
MĀCĪBAS	<ul style="list-style-type: none"> - Vai pastāv juridiski mehānismi, kas atbalsta apmācību un veikspējas uzlabošanas iespēju palielināšanu BN? - Vai ir tiesiskais ietvars, kas veicina un atbalsta BN darbinieku prasmju un kompetenču attīstību un saglabāšanu, tostarp vadības prasmes un pēctecības plānošanu? 	<ul style="list-style-type: none"> - Vai ir spēcīgi vietējie BN pasniedzēji? - Vai galvaspilsētā un mazpilsētās ir pieejamas pamata BN apmācības? - Vai ir pieejamas padziļinātas specializētas mācības vai mācību materiāli tādās jomās kā stratēģiskā vadība, plānošana, programmu pārvaldība, grāmatvedība, finanšu pārvaldība, finanšu piesaiste, brīvprātīgo piesaistīšana, stratēģiskā plānošana, grāmatvedība, finanšu pārvaldība, brīvprātīgo vadība, interešu aizstāvība? - Vai apmācības atbilst BN vajadzībām? - Vai mācību materiāli ir pieejami latviešu valodā?

		<ul style="list-style-type: none"> - Cik lielā mērā un kā iepriekšējā gadā ir palielinājušās vai samazinājušās apmācības iespējas BN? - Vai BN ir ziņojušas par savu spēju palielināšanos vai samazināšanos?
BN KOALĪCIJAS – Sadarbība BN sektorā	- Vai ir tiesisks ietvars, kas veicina BN tīklu vai koalīciju veidošanu un darbību, lai sasniegtu kopīgus mērķus?	<ul style="list-style-type: none"> - Cik lielā mērā BN savstarpēji apmainās ar informāciju vai sadarbojas, lai sasniegtu kopīgus mērķus? -Vai ir izveidoti tīkli vai koalīcijas, kas veicina šādu sadarbību? -Vai ir organizācija vai komiteja, ar kuras starpniecību sektors veicina un pārstāv savas intereses? -Vai koalīcijas papildina BN biedru darbu vai kļūst par konkurentiem? -Cik lielā mērā sadarbība BN sektorā iepriekšējā gadā ir uzlabojusies vai pasliktinājusies un kā?
TEHNISKĀ ATTĪSTĪBA - Piekļuve tehnoloģijām un to izmantošana	<ul style="list-style-type: none"> - Vai tiesiskais regulējums atbalsta un atvieglo BN moderna biroja aprīkojuma (piemēram, datoru, programmatūras, printeru, mobilo tālrunu) iegādi un izmantošanu? -Vai ir ieviesti tiesiskie mehānismi, lai veicinātu un nodrošinātu kiberdrošības pasākumus BN? 	<ul style="list-style-type: none"> -Vai BN resursi kopumā ļauj iegādāties modernizētu biroja pamataprīkojumu (salīdzinoši jaunus datorus un programmatūru, printeri, mobilos tālrunus utt.)? -Cik lielā mērā BN ir piekļuve internetam? -Vai BN efektīvi izmanto modernās tehnoloģijas un informācijas un komunikāciju tehnoloģijas (IKT), tostarp sociālo mediju rīkus, piemēram, Facebook, WhatsApp, LinkedIn un Snapchat, lai atvieglotu to darbību? Kā tas notiek? -Kādus pasākumus, ja tādi ir, BN izmanto kiberdrošībai? -Cik lielā mērā ir uzlabojusies vai pasliktinājusies BN piekļuve tehnoloģijām un to izmantošana iepriekšējos gados?

Joma 7: PILSONISKĀS SABIEDRĪBAS PUBLISKAIS TĒLS

STANDARTI	INDIKATORI	Prakse
	Tiesiskā vide	
ATTĒLOJUMS MEDIJOS - BN klātbūtne un to darbība medijos (drukātajos, televīzijas, radio un tiešsaistes)	<ul style="list-style-type: none"> - Vai pastāv tiesiskais regulējums (vai politikas plānošanas dokumenti), kas nodrošina pilsoniskās sabiedrības klātbūtni medijos? -Vai pastāv tiesiskā aizsardzība medijiem pret uzbrukumiem? 	<ul style="list-style-type: none"> -Vai BN - gan tās, kas iesaistītas interešu aizstāvībā, gan pakalpojumu sniegšanā, - tiek atspoguļotas medijos gan vietējā, gan valsts līmenī, gan tradicionālajos (drukātajos, radio, TV) un tiešsaistes medijos? -Cik lielā mērā šis atspoguļojums ir pozitīvs? Vai atspoguļojums ietver dezinformāciju par BN lomu un būtību? - Vai mediji nošķir sabiedrisko pakalpojumu paziņojumus no korporatīvās reklāmas? - Vai mediji pozitīvi analizē BN lomu pilsoniskajā sabiedrībā?
SABIEDRĪBAS UZTVERE PAR BN – BN reputācija iedzīvotāju vidū	<ul style="list-style-type: none"> - Vai BN ir juridiski aizsargātas pret uzmākšanos? -Vai ir tiesību normas, kas atbalsta sabiedrības izglītošanas kampaņas par BN darbības nozīmi un 	<ul style="list-style-type: none"> -Vai sabiedrība pozitīvi uztver BN - gan tās, kas nodarbojas ar interešu aizstāvību, gan pakalpojumu sniegšanu? -Vai sabiedrība izprot pilsoniskās sabiedrības organizāciju jēdzienu? - Vai sabiedrība kopumā atbalsta BN darbību?

	<p>ietekmi gan interešu aizstāvības, gan pakalpojumu sniegšanas jomā?</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Vai sabiedrība izmanto uzticamus un ticamus informācijas avotus par BN? - Vai sabiedrības locekļi uzskata, ka BN misija ir būtiska viņu dzīvei? - Cik lielā mērā medijos tiek izplatīta dezinformācija par BN nozari?
<p>PUBLISKĀS PĀRVALDES UN BIZNESĀ SEKTORA UZTVERE PAR BN – BN reputācija publiskajā pārvaldē un biznesa sektorā</p>	<p>- Vai tiesiskais regulējums veicina un sekmē pozitīvu uztveri par BN biznesa sektorā un pašvaldību un centrālās valdības amatpersonu vidū?</p>	<ul style="list-style-type: none"> -Vai biznesa sektors un pašvaldību un centrālās valdības amatpersonas pozitīvi uztver BN gan tās, kas iesaistītas interešu aizstāvībā, gan pakalpojumu sniegšanā? -Vai viņi paļaujas uz BN kā uz kopienas resursu un/vai kā uz pieredzes un ticamas informācijas avotu? Cik lielā mērā pilsoniskā līdzdalība tiek uztverta kā izšķiroša pakalpojumu sniegšanas uzlabošanai? - Vai ir bijuši mēģinājumi publiski izplatīt dezinformāciju par BN no valdības vai biznesa sektora pārstāvju puses?
<p>SABIEDRISKĀS ATTIECĪBAS - Centieni popularizēt BN tēlu un darbības</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Vai tiesiskais regulējums ietver aizsardzību pret nomelnošanas kampaņām, iebiedēšanu, naida runu un uzmākšanos pret pilsoniskās sabiedrības pārstāvjiem no valsts iestāžu vai citu struktūru puses? - Vai ir spēkā tiesību akti, kas aizsargā pilsoniskās sabiedrības organizācijas no mākslīgā intelekta radīta kaitīga satura? 	<ul style="list-style-type: none"> -Cik lielā mērā BN palielina informētību par savu darbību vai veicina savu publisko tēlu? -Cik lielā mērā BN veido attiecības ar žurnālistiem, lai veicinātu pozitīvu atspoguļojumu? -Vai BN efektīvi izmanto sociālos medijus, lai informētu sabiedrību? -Kāds ir sabiedrības uzticības līmenis pilsoniskās sabiedrības pārstāvjiem? Vai, jūsuprāt, valsts iestādes pietiekami veicina uzticēšanos, vai arī ir bijuši nomelnošanas kampaņu, iebiedēšanas un vajāšanas gadījumi? - Cik lielā mērā iestādes reaģē uz nomelnošanas kampaņām, iebiedēšanu, naida runu un uzmākšanos pret pilsoniskās sabiedrības pārstāvjiem?
<p>PAŠREGULĀCIJA - pasākumi, kas veikti, lai palielinātu pārskatatbildību un pārredzamību</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Vai tiesiskais regulējums paredz pamatnostādnes gada pārskatu saturam un izplatīšanai, lai nodrošinātu, ka tie pienācīgi atspoguļo BN finansiālo un darbības stāvokli? -Vai tiesiskais regulējums atvieglo sabiedrības piekļuvi informācijai par BN darbību, finansiālo stāvokli un pārvaldības praksi? 	<ul style="list-style-type: none"> - Vai BN ir pieņēmušas ētikas kodeksu vai centušās demonstrēt savas darbības pārredzamību? -Vai vadošās BN publicē gada pārskatus vai izmanto citus līdzekļus, lai pierādītu pārskatatbildību? - Cik lielā mērā BN medijos izplata pareizu un ticamu informāciju?

